

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Diplomová práce

2015

Miroslav Beneš

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Miroslav Beneš

**Komparace pojetí exilového tisku na
příkladu Svědectví a Listů**

Diplomová práce

Praha 2015

Autor práce: **Miroslav Beneš**

Vedoucí práce: **PhDr. Jan Cebe, PhD.**

Rok obhajoby: **2015**

Bibliografický záznam

Beneš, Miroslav. *Komparace pojetí exilového tisku na příkladu časopisů Svědectví a Listy*. Praha, 2015. 65 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe, PhD.

Abstrakt

Diplomová práce se v úvodu zabývá obecnými dějinami poválečného Československa. Pozornost je pak věnována zejména únoru 1948, Pražskému jaru a srpnovým událostem roku 1968. Tato data znamenala dvě emigrační vlny z Československa. V této souvislosti jsou zde podrobně představeny osobnosti Jiřího Pelikána a Pavla Tigrida jako předních osobností československého exilu. Analytická část práce se pak zabývá komparací Tigridova Svědectví a Pelikánových Listů na základě důležitých událostí v poválečných dějinách. Práce je zaměřena hlavně na rozdílné vnímání Pražského jara nebo Charty 77.

Abstract

This thesis starts with the introduction of the general historic moments of postwar Czechoslovakia. Attention is paid to the February 1948, Prague Spring and the events of August 1968. These dates established two waves of emigration from Czechoslovakia. In this context, there are presented personalities of Jiří Pelikán and Pavel Tigríd as leading personalities of exile. The analytical part focuses on the comparison of Tigríd's Svědectví and Listy published by Jiří Pelikán. Analysis is based on important events in postwar history. The thesis is mainly focused on the different perceptions of the Prague Spring and Charta 77.

Klíčová slova

exil, Pelikán, Tigris, Listy, Svědectví, Pražské jaro

Keywords

Exile, Pelican, Tigris, Listy, Svědectví, Prague Spring

Rozsah práce: 133 463

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...**15. 5. 2015**

Miroslav Beneš

Poděkování

Rád bych poděkoval panu doktorovi Cebemu za vedení diplomové práce a podnětné návrhy při jejím zpracovávání.

Obsah

1. ÚVOD.....	9
2. POVÁLEČNÉ ČESKOSLOVENSKO DO ÚNORA 1948	10
2.1. <i>Poválečná politická situace .....</i>	<i>10</i>
<i>„První tři roky po válce dovolovaly, abychom si mysleli, že půjdeme vlastní cestou. Pod kulisou formální demokracie se však už připravoval násilný převrat tím, jak komunisté dostávali na nejdůležitější místa své lidi. Pak postavili ostatní politické strany, prezidenta, odbory před svůj diktát.“ .....</i>	<i>10</i>
2.2. <i>Politické motivy převratu roku 1948 .....</i>	<i>11</i>
2.3. <i>Poúnorová emigrace .....</i>	<i>12</i>
3. PRAŽSKÉ JARO 1968.....	14
3.1 <i>Politická krize.....</i>	<i>14</i>
3.2. <i>Změny ve vedení KSČ.....</i>	<i>15</i>
3.3. <i>Důrazné varování.....</i>	<i>20</i>
3.4. <i>Invaze .....</i>	<i>21</i>
4. JIRÍ PELIKÁN	22
4.1. <i>Pelikán jako přesvědčený komunista.....</i>	<i>22</i>
4.2. <i>Pelikánova cesta k Pražskému jaru .....</i>	<i>25</i>
4.3. <i>Pelikán v nemilosti .....</i>	<i>27</i>
4.4. <i>Pelikán v emigraci.....</i>	<i>29</i>
4.5. <i>Listy .....</i>	<i>31</i>
4.6. <i>Listy a Charta 77.....</i>	<i>33</i>
4.7. <i>Pelikán v politice.....</i>	<i>35</i>
4.8. <i>Pelikán po listopadu.....</i>	<i>37</i>
5. PAVEL TIGRID.....	38
5.1. <i>Dětství.....</i>	<i>38</i>
5.2. <i>Tigrid začínajícím novinářem.....</i>	<i>39</i>
5.3. <i>Tigrid v emigraci (BBC a publikační činnost).....</i>	<i>40</i>
5.4. <i>Návrat domů.....</i>	<i>42</i>
5.5. <i>Další odchod ze země .....</i>	<i>43</i>
5.6. <i>Svobodná Evropa .....</i>	<i>46</i>
5.7. <i>Amerika .....</i>	<i>47</i>
5.8. <i>Svědectví.....</i>	<i>48</i>
5.9. <i>Pražské jaro a srpnová okupace.....</i>	<i>50</i>
5.10. <i>Charta 77 a sledování StB.....</i>	<i>51</i>
5.11. <i>Osmdesátá léta, rok 1989 a léta po něm.....</i>	<i>52</i>
6. ANALÝZA ROZDÍLŮ LISTŮ A SVĚDECTVÍ	54
6.1. <i>Cíle a metody analýzy.....</i>	<i>54</i>
6.2. <i>Pražské jaro a invaze očima Svědectví.....</i>	<i>55</i>
6.3. <i>Pražské jaro a invaze očima Listů.....</i>	<i>60</i>
6.4. <i>Reflexe okupace roku 1968.....</i>	<i>64</i>
6.5. <i>Charta 77 pohledem Svědectví .....</i>	<i>65</i>
6.6. <i>Charta 77 pohledem Listů .....</i>	<i>68</i>
6.7. <i>Reflexe Charty 77 .....</i>	<i>71</i>
7. ZÁVĚR	71
8. SUMMARY	73
9. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	76

1. Úvod

Období po druhé světové válce znamenalo pro Československo velmi složité období. Poválečná historie proto logicky zapříčinila i poměrně masivní odchod tisíců lidí za hranice země. První taková vlna emigrantů odešla už po únorovém převratu v roce 1948. Ať už z důvodů stíhání nebo nesouhlasu s komunistickou politikou. Nová garnitura ve vedení státu také velmi často znamenala zákaz umělecké nebo vědecké činnosti. Mezi těmi, kdo po únoru opustili svou vlast, byl i Pavel Tigrid, který se doma v podstatě jen zastavil po válečné emigraci ve Velké Británii.

Druhou vlnou emigrantů byli lidé, kterým naděje nebo kariéru zhatila invaze vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Mnozí, kteří v ideály socialismu dosud věřili, své myšlení právě tehdy obrátili. Ztráta iluzí byla pro ně mnohdy velmi těžká a bolestná. A právě v této době vzniká jakési emigrantské schizma, které rozdělilo český exil na dvě vlny.

Tato diplomová práce předkládá na konkrétním příkladě právě rozdíly těchto dvou emigračních vln. Poúnorová je představována Pavlem Tigridem a jeho časopisem Svědectví. Druhou v této práci zastupuje Jiří Pelikán s periodikem Listy. Ačkoliv oba muži měli mnoho společného, víc už se lišit ani nemohli. Zatímco se Jiří Pelikán v padesátých letech podílel na prověrkách na československých vysokých školách, Pavel Tigrid byl v té době dávno mimo republiku, protože mu hrozilo mnohaleté vězení. Oba muži se lišili také v pohledu na Pražské jaro. Právě tomuto období se práce podrobně věnuje.

Obě exilová periodika jsou srovnávána na základě vybraných událostí poválečné historie – Pražského jara a následné okupace z roku 1968 a Charty 77. Rok 1948, který byl původně zamýšlen k porovnání, se v obou časopisech příliš často nevyskytuje. Jednak proto, že oba časopisy začaly vycházet několik let po únoru a jednak kvůli rolím, kterou oba muži v těchto událostech hráli. Pro Tigrida byl únor další záminkou k emigraci a neblahý symbol komunismu, který už nemusí být podrobně popisován. Pro Pelikána byl zase třináctou komnatou, o které jen velmi nerad s kýmkoliv hovořil a jen neochotně se ke své tehdejší roli vracel.

2. Poválečné Československo do února 1948

2.1. Poválečná politická situace

„První tři roky po válce dovolovaly, abychom si mysleli, že půjdeme vlastní cestou. Pod kulisou formální demokracie se však už připravoval násilný převrat tím, jak komunisté dostávali na nejdůležitější místa své lidi. Pak postavili ostatní politické strany, prezidenta, odbory před svůj diktát.“¹

Takto popisoval v roce 1998 poválečné události v Československu Ludvík Vaculík. Stručné shrnutí, které ale poměrně přesně popisuje kritické období v Československu. První roky po druhé světové válce lze jednoduše nazvat provizoriem. Válečným konfliktem poznamenaná země nenabízela zprvu mnoho politických možností. Vládní kabinet vzniklý z dohody politických stran a exekutivu vykonávalo prozatímní Národní shromáždění. Volby do Ústavodárného shromáždění proběhly 26. května roku 1946. S víc než 38 procenty hlasů v nich zvítězili komunisté. Jejich úspěch byl založen na mnoha faktorech. Volební program slibující jistoty a nedávné osvobození velké části republiky Rudou armádou (s tím spojená propagace Sovětského svazu) u občanů získal širokou podporu.²

Dne 2. července 1946 byla jmenována nová vláda v čele s Klementem Gottwaldem. V osmnáctičlenném kabinetu získali komunisté hned 7 křesel. V následujících letech sváděly demokratické strany s komunisty tuhý boj v mnoha otázkách. Jednání o hospodářské politice a zejména otázka znárodnění se nesly ve znamení tvrdých slovních střetů. Komunisté rovněž plánovali pozemkovou reformu a kontrolovali tehdejší rozhlasové vysílání. Zkoušeli také prosadit důkladnou kontrolu tisku. Zejména v hospodářských otázkách to byl mnohdy ze strany ostatních stran boj marný. Komunistická strana měla na své straně obrovskou sílu sjednocených odborů, které tehdy vedl pozdější prezident Antonín Zápotocký.

¹ VACULÍK, L., *Vzpomínka po čtyřiceti letech in Srpen 1968, 40 let poté, Sb. textů*, Praha: CEP 2008, 228 s., s. 18, ISBN 978-80-86547-64-0

² BĚLINA, Pavel. *Dějiny země Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha–Litomyšl: Paseka, 1992. 308 s., s. 258 ISBN 80-85192-30-6

Komunistický puč byl pečlivě připravován již několik týdnů před únorem. Komunisté v těchto pohnutých dnech využívali značné podpory obyvatelstva.²

2.2. Politické motivy převratu roku 1948

Hlavním politickým motivem únorového převratu bylo ovládnutí všech klíčových článků státní správy. Zároveň měl znamenat vyřazení všech politických, popř. mocenských protivníků ze všech sfér společenského života.³

Taková opatření můžeme podle Karla Kaplana rozdělit do dvou skupin. Krátkodobé a dlouhodobé. Do krátkodobých opatření řadíme zejména jednotlivé perzekuce a restrikce proti odpůrcům režimu. Tato opatření byla podnikána hlavně na základě momentálních potřeb, k určitému a okamžitému politickému záměru. Do této skupiny můžeme zařadit například politické procesy z konce čtyřicátých a začátku padesátých let. Za takzvaná opatření s dlouhodobým působením považujeme ta, která formovala obecnou podobu a trvalé znaky nového režimu. Obě formy nicméně sloužily k upevnění moci a odstranění nepřátel.⁴

Jedním z nejzávažnějších důsledků únorového převratu bylo úzké spojení se Sovětským svazem. Původní obava z nacismu a Německa se záhy proměnila v naprostou podřízenost Moskvě. Tento model se brzy projevil ve všech sférách společenského i hospodářského života. Veškerá klíčová rozhodnutí československého vedení nebyla možná bez sovětského svolení. Adorování všeho sovětského bylo jedním ze základních znaků socialismu v Československu. Tyto tendence byly patrné na podpoře veřejnosti. Otevřený nesouhlas měl totiž za následek velké problémy, včetně ztráty zaměstnání nebo dokonce vězení. Tím byla během několika let de facto zlikvidována občanská společnost a další společenské organizace. Ty už nevytvářely

---

³ KAPLAN, K, *Proměny české společnosti 1948–1989*, Praha: ÚSD AV, 2007, ISBN 978-80-7285-079-2, s. 30

⁴ KAPLAN, K, *Proměny české společnosti 1948–1989*, Praha: ÚSD AV, 2007, ISBN 978-80-7285-079-2, s. 33

⁵ KAPLAN, K, *Proměny české společnosti 1948–1989*, Praha: ÚSD AV, 2007, ISBN 978-80-7285-079-2, s. 36, 64

tlak na mocenské struktury, ale staly se jejich prodlouženou rukou, naprosto podřízenou stranickému aparátu.⁵

Klíčovým problémem bylo vyřešení stranické politiky. Z původních záměrů částečné stranické plurality brzy sešlo. Jedinou stranu, která zůstala – sociální demokracii – komunisté zlikvidovali sloučením s KSČ. Voleb do Národního shromáždění se tak strany zúčastnily pod diktátem KSČ prostřednictvím orgánu Národní fronty.

2.3. Poúnorová emigrace

Rok 1948 znamenal pro spoustu lidí odchod ze země. Faktický zánik politického pluralismu a cílené perzekuce protirežimních názorů vedly mnoho osob k odchodu z republiky. Přesné údaje o počtu osob, které odešly do exilu, nejsou přesně známy. Podle dostupných údajů jich bylo více než 25 tisíc. Podle Kaplana ale další zdroje hovoří o mnohem vyšším počtu.⁶

Vrcholní představitelé režimu nicméně nevnímali emigraci jako něco fatálního nebo dokonce ohrožujícího. I Klement Gottwald považoval odchod tisíců lidí za bezvýznamné gesto bez naděje na úspěch: *„Lidé, kteří si říkají, že bude třetí odboj, nemají vůbec perspektivu. Spekuluji především s válkou, ve které budou Němci proti nám, poněvadž třetí světová válka bez Němců nebude možná. (...)*⁷

Tolerantní postoj stranického vedení ale netrval příliš dlouho. Činnost emigrantů za hranicemi a v podstatě nechráněné hranice Československa se rychle staly terčem kritiky ze strany Sovětského svazu. Nespokojenost tamního vedení tlumočil náměstek ministra zahraničí Zorin. Ten poukazoval hlavně na protistátně zaměřené skupiny, které se z řad emigrantů tvoří. Záhy se totiž začaly projevovat první známky organizované exilové činnosti. Československo proto přijalo velké množství opatření. Mezi nimi byla například důkladnější ochrana státní hranice, kam byly přemísťovány vojenské jednotky a v pohraničních obcích vznikaly jednotky Lidových milic. Posilovala také Státní

---

⁶ KAPLAN, K., *Poúnorový exil, 1948–49*, Liberec: Dialog 2007, ISBN 978-80-86761-69-5, s. 12

⁷ KAPLAN, K., *Poúnorový exil, 1948–49*, Liberec: Dialog 2007, ISBN 978-80-86761-69-5, s. 13

bezpečnost. Ta se zaměřovala na osoby, které by mohly mít důvod k odchodu z republiky. K zatčení pak často stačilo jen anonymní udání.⁸

Největší množství uprchlíků směřovalo do amerického pásma v Německu. Menší část pak unikla přes rakouské státní území. Většina emigrantů prchala za pomoci jiných osob, které pro ně zajišťovaly potřebné dokumenty, a často jim vyjednaly první střechu nad hlavou. Na tomto místě je ale také třeba poznamenat, že mnoho lidí si z převaděčství a organizování útěků zařídilo velmi výnosný obchod.⁹

Po překročení hranic vedly zpravidla první kroky emigrantů k německé nebo rakouské hraniční policii. Ta si je zaznamenala a poslala do sběrných středisek, odkud většinou směřovali do Bavorska a pak dále, nejčastěji do Velké Británie. Na svou cestu pak čekali v uprchlických táborech. Nejvíce Čechů a Slováků našlo dočasné útočiště v Německu (více než 7500) nebo Rakousku (přes 1200 lidí).¹⁰

Nicméně, československá poúnorová emigrace byla značně roztržena. Jak názorově, tak hlavně územně. Exilová střediska vznikala postupně v Německu, ve Francii, Spojených státech nebo Itálii. Stejně tak různorodé byly také organizace, které zakládali emigranti. I na úrovni těchto spolků byla patrná názorová diference. Hlavně s ohledem na postoj k politickým otázkám v Československu. Už v počátcích exilu po roce 1948 se uvažovalo o jednotné organizaci, která by zastřešovala československé emigranty. Vzhledem k heterogenní povaze exilu se to ale zpočátku zdálo jako nemožný úkol. A vnitřní boj československý třetí odboj skutečně zažíval.¹¹

Několik týdnů trvajících jednání nakonec vyústila v ustavení Rady svobodného Československa. Na konci srpna 1948 tak dostala československá exilová politika do jisté míry jednotnou tvář. Vznik Rady a hlavně následná jednání ale nebyla jednoduchá.

---

⁸ KAPLAN, K., *Poúnorový exil, 1948–49*, Liberec: Dialog 2007, ISBN 978-80-86761-69-5, s. 15

⁹ KAPLAN, K., *Poúnorový exil, 1948–49*, Liberec: Dialog 2007, ISBN 978-80-86761-69-5, s. 17–18

¹⁰ KAPLAN, K., *Poúnorový exil, 1948–49*, Liberec: Dialog 2007, ISBN 978-80-86761-69-5, s. 17–18

¹¹ KAPLAN, K., *Poúnorový exil, 1948–49*, Liberec: Dialog 2007, ISBN 978-80-86761-69-5, s. 125–126

V Radě zasedali zástupci několika politických stran. Víc než cokoliv jiného tak rozhovory připomínaly povolební dohady v Národním shromáždění. Na hlavních bodech se ale shodli. Stěžejním úkolem Rady tak byla zejména péče o uprchlíky, udržení styku s domovem a tamními spolupracovníky nebo např. ovlivňování domácí veřejnosti rozhlasovým vysíláním nebo prostřednictvím nelegálního tisku. Vznik Rady je proto i přes vnitřní rozpory považován za významný mezník jak v činnosti zahraničního exilu, tak v boji proti komunismu.

3. Pražské jaro 1968

3.1 Politická krize

Jako Pražské jaro označujeme krátké období liberalizace mezi roky 1967 a 1968. V době, kdy pomalu doznívala doba útlaku z 50. let a končily poslední zbytky stalinistického kultu osobnosti, přišly na řadu pokusy o reformu socialismu v tehdejší Československu.¹²

„Pražské jaro 1968 představuje vůbec nejrozsáhlejší experiment reformního komunismu. Začalo jako opožděný pokus o destalinizaci v zemi, jež toužila po hlubokých, zásadních změnách. Proto také záhy vlivem spontánního pohybu společnosti přerostlo v proces, který začal odbourávat nejen stalinské dědictví, ale i základní charakteristiky režimu.“¹³

Tehdejší politické a společenské poměry kritizovala zejména inteligence. Jisté pnutí ale bylo patrné i v samotné komunistické straně, která se v té době potýkala s významnou destabilizací i ekonomickými problémy. Československo se potýkalo hlavně s nedostatkem některých potravin i hospodářskou nejistotou.¹⁴

---

¹²BĚLINA, Pavel. *Dějiny země Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha–Litomyšl: Paseka, 1992. 308 s., ISBN 80-85192-30-6, s. 280

¹³ Časopis Akademie věd ČR [online], dostupný na: <http://abicko.avcr.cz/2008/4/04/prazske-jaro-1968.html> [1. 1. 2013]

¹⁴ Časopis Akademie věd ČR [online], dostupný na: <http://abicko.avcr.cz/2008/4/04/prazske-jaro-1968.html> [12. 1. 2013]

Část stranických předáků si uvědomila, že bez občanské angažovanosti se nepodaří nashromážděnými problémy nijak pohnout. Panovaly proto oprávněné obavy, zda tvrdá politika, představovaná tehdejším prezidentem Antonínem Novotným, nejvyšším představitelem strany a státu zároveň, může vést k potížím, které by mohly být pro Komunistickou stranu likvidační.¹⁵

Československá ekonomika trpěla velkými hospodářskými problémy. Už na počátku šedesátých let se projevovaly první problémy. Pokles průmyslové výroby kvůli slabé poptávce dalších zemí, stagnace zemědělské výroby nebo zadlužení. Československé hospodářství tehdy pomalu začalo doplácet na závislost na státech RVHP. Československo navíc podle Kaplana trpělo i tím, že se zaměřovalo na určitá průmyslová odvětví. Stát se zaměřoval zejména na strojírenství, hutnictví a další obory těžkého průmyslu. Ostatní odvětví pak výrazně zaostávala, zejména v porovnání se zahraničím.¹⁶

Koncem roku 1967 spory kolem otázky, jak dál řídit společnost, v jaké míře a zda vůbec by se měli lidé účastnit rozhodovacích procesů, vyvolaly krizi na nejvyšší stranické úrovni. Právě tehdy byl Antonín Novotný plenárním zasedáním ústředního výboru KSČ zbaven funkce prvního tajemníka. Zbýl mu tak jen úřad prezidenta republiky. Z krize vzešla nová a dosud neznámá politická osobnost – Alexander Dubček. Dosud ne zcela známý šéf slovenských komunistů byl zvolen prvním tajemníkem ÚV KSČ. Psal se 5. leden 1968. Sám přitom ještě netušil, jak hluboko se zapíše do novodobých československých dějin. (...) *Udělám vše proto, abych mohl úspěšně vykonávat významnou státnickou práci i stranickou.*¹⁷

3.2. Změny ve vedení KSČ

Nová vlna ve stranickém vedení ale neuvažovala o politickém pluralismu nebo nastolení demokratických pořádků. Šlo jí spíš o demokratizaci veřejného a stranického života.

---

¹⁵ Časopis Akademie věd ČR [online], dostupný na: <http://abicko.avcr.cz/2008/4/04/prazske-jaro-1968.html> [1. 1. 2013]

¹⁶ KAPLAN, K, *Kořeny československé reformy 1968*, Brno: Doplněk, 2000, ISBN 80-7239-061-9, s. 163–164

V tomto duchu mluvil hlavně další čelný představitel Pražského jara – Josef Smrkovský, tehdejší předseda Národního shromáždění. Toho společně s předsedou vlády Oldřichem Černíkem do funkce jmenoval nový prezident republiky Ludvík Svoboda, který byl zvolen 30. března roku 1968.¹⁸

Veřejnost se zpočátku do procesů zapojovala jen pozvolna. Domnívala se, že se jedná o pouhý palácový převrat. Pozice reformních sil tak byly zpočátku značně nejisté. Bez podpory zdola byly změny jen těžko představitelné a obtížné. Významnou roli tehdy sehrály sdělovací prostředky. Především zrušení cenzury 4. března 1968. Tolerována byla nejen svoboda slova, ale i svoboda shromažďování. 13. března se proto sešel první mítink ve Slovanském domě, kde pražská mládež kladla představitelům veřejného života odvážné dotazy vztahující se k politice KSČ.¹⁹

Nová krev ve vedení republiky se svými reformními kroky příliš neotálela. Již počátkem dubna přijal ústřední výbor tzv. Akční program KSČ, jehož součástí se stal koncem května tzv. tržní program. Tímto rozhodnutím se vláda v podstatě zbavila možnosti přímých zásahů do národního hospodářství, což bylo do té doby zcela nepředstavitelné.²⁰

Akční program spočíval na dvou hlavních bodech:

- prosazení principu socialistického podnikání v uskutečňování samostatnosti podniků a jejich relativní nezávislost na orgánech státu (v 80. letech to byl pod názvem „chozrasčot“ hlavní princip Gorbačovovy perestrojky)

---

¹⁷ KAPLAN, K., *Kronika komunistického Československa*, Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008, ISBN 978-80-87029-31-2, s. 747

¹⁸ KAPLAN, K., *Kronika komunistického Československa*, Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008, ISBN 978-80-87029-31-2, s. 750

¹⁹ *Časopis Akademie věd ČR* [online], dostupný na: <http://abicko.avcr.cz/2008/4/04/prazske-jaro-1968.html> [1. 1. 2013]

²⁰ BĚLINA, Pavel. *Dějiny zemí Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha–Litomyšl: Paseka, 1992. 308 s., ISBN 80-85192-30-6 s. 283

- dlouhodobější úkol předpokládal uskutečnění nezbytných strukturálních změn, které by snížily energetickou a materiálovou náročnost ekonomiky.

V další části se dokument zabýval otázkami rozvoje vědy, vzdělanosti a kultury obecně. Vycházel přitom z předpokladu, že socialismus musí zabezpečit plnou svobodu vědeckého bádání. Vědecká diskuse, díla ani časopisy neměly podléhat žádné cenzuře. Ve hře bylo taktéž zkvalitnění školství a humanizace kultury. Měly být odstraněny zásahy v kulturní politice a byrokratické a stranické zásahy v kultuře.²¹

Tyto a mnohé další kroky byly trnem v oku nejen některým členům Komunistické strany. Nervozita byla patrná hlavně ze strany Sovětského svazu. V Československu se čím dál častěji objevovaly projevy nesouhlasu se společenskými změnami. V červnu uspořádaly Lidové milice akci na obnovu „starých pořádků“, demonstrovali i zaměstnanci velkých závodů. Do ulic vyšli například dělníci z automobilky Praga. Objevovaly se i projevy politiků. V tomto směru největší aktivitou oplýval Vasil Biľak, který své protireformní názory prezentoval na stranických fórech.²²

Českoslovenští reformátoři vyslechli řadu varování ze strany Sovětů před dalším uvolňováním režimu a plně si uvědomili, že existuje pevná hranice, kam je možné v reformním pokusu zajít, a kterou jim Moskva nedovolí překročit. Přizpůsobili tomu i svůj projekt reformy. Původní úvahy o její podobě šly velmi daleko a mohly otevřít cestu, na jejímž konci by stála zcela zásadní proměna stávajícího politického systému. Po varovných slovech z Drážďan, kde se naši představitelé setkali s ostatními členy Varšavského paktu, předešřela KSČ ve svém *Akčním programu* přijatém počátkem dubna projekt opatrné, shora řízené reformy. Nedokázala se v něm ani důsledně rozejít s vlastní minulostí a deformacemi, které ji neustále provázely, ani dát jasné záruky, že demokratizační proces bude pokračovat a bude se vyvíjet směrem ke svobodě a demokracii.²³

---

²¹ KRÁKORA, P., *Pražské jaro 1968, Pokus o obnovu občanské společnosti*, Olomouc: Epoque, 2008, ISBN 978-80-87027-78-3, s. 177

²² KRÁKORA, P., *Pražské jaro 1968, Pokus o obnovu občanské společnosti*, Olomouc: Epoque 2008, ISBN 978-80-87027-78-3, s. 180

²³ BĚLINA, Pavel. *Dějiny země Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha–Litomyšl: Paseka, 1992. 308 s., ISBN 80-85192-30-6, s. 283

„Je přitom třeba, abychom zůstali realisty. Dokonce se tvrdí – doufejme, že oprávněně – že je to jeden z charakteristických rysů naší povahy. Realismus nám radí, abychom velmi uvážili všechny podmínky, které působí kolem nás. Především nás toto uvážení v dnešní situaci nesporně povede k závěru, že Československo zakotvené mezi socialistickými státy poprvé ve své historii získalo takové zabezpečení svých hranic a své státní existence, jaké ještě předtím naše dějiny nepoznaly. Je dnes nemožné, aby se opakoval Mnichov, aby se opakoval 15. březen 1938.“²⁴

Toto vyjádření Antonína Šnejdárka dokonale vystihuje postoj tehdejších komunistů. Ačkoliv zde byly neklamné známky vojenských příprav, nepřikládali tomuto faktu velkou váhu. Jistou dávkou nervozity vyvolalo až červnové štábní cvičení vojsk Varšavské smlouvy na Československém území. Tento krok dodal Sovětům dokonalý přehled pro pozdější invazi.²⁵

Tehdejší představitelé čelili tlaku také ze strany občanů. Veřejnost totiž požadovala více, než jí vydaný *Akční program* nabízel. Stupňovala své požadavky na urychlenou demokratizaci života celé společnosti a garance proti opakovanému zneužití moci. I přes ustanovení komunistického programu vznikaly první zárodky plurality.²⁶

V Československu se formoval K (Klub) 231 jako prozatímní představitel občanů Československa postižených zneužitím právního řádu po únoru 1948. Ten si kladl za cíl prosadit důslednou rehabilitaci všech osob vězněných z politických důvodů nebo osob postižených zákonem č. 231/1948 Sb. za podvracení republiky. V téže době začal vyvíjet svou činnost Klub angažovaných nestraníků (KAN), jenž usiloval o zrovnoprávnění nekomunistů se členy strany a odstranění tzv. kádrového stropu, který nestraníkům bránil v uplatnění – ať už při studiu, nebo zaměstnání.

Požadavky, aby se komunistická strana v budoucnu ucházela o svobodně projevenou důvěru občanů, lidé měli právo převzít plnou účast a odpovědnost za vývoj společnosti

---

²⁴ Z rozhovoru ředitele Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomiku Antonína Šnejdárka pro *Večerní Prahu*, 2. dubna 1968), in: *Dějiny zemí koruny české*, s. 284

²⁵ BĚLINA, Pavel. *Dějiny zemí Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha–Litomyšl: Paseka, 1992. 308 s., ISBN 80-85192-30-6, s. 284

²⁶ Tamtéž

a otázka lidských a občanských práv, se staly v dalším vývoji klíčovými. Nekomunistické politické strany dokonce usilovaly o získání podílu na politické moci. Koncem dubna se objevily první dělnické výbory na ochranu tiskové svobody a bývalí sociální demokraté činili konkrétní kroky k obnově své strany.²⁷

Kroky obyvatel i aktivity sdělovacích prostředků stále více celý reformní proces posouvaly směrem, o němž straničtí vůdcové nikdy neuvažovali. Pouhá demokratizace se měnila v demokracii, reforma se stávala revolucí. Straničtí vůdci, včetně Dubčeka, pociťovali stále větší znepokojení a začínali uvažovat o opatřeních, která by aktivity obnovující se občanské společnosti omezila.²⁸

Koncem května byla ústředním výborem přijata rezoluce, kde se objevil termín „nebezpečí zprava“ – veškerá činnost popírající komunistický mocenský monopol. Čelit této hrozbě vyžadovalo mj. zbrzdit reformní tempo. Podobné úvahy vyvolávaly ve veřejnosti obavy, zdali vedení KSČ ještě vůbec o reformu usiluje. Potvrzovala je i řada kroků stranických vůdců učiněných v červnu. V reakci na pokus obnovit činnost sociálně-demokratické strany dali zřetelně najevo, že se s nikým nebudou dělit o moc a jsou připraveni i k mocenskému zásahu. Zajistit to měl připravovaný zákon o Národní frontě, jímž by se znemožnila jakákoli politická činnost nových politických subjektů, dosud stojících mimo Národní frontu. Ve veřejnosti tak rostlo přesvědčení, že se reformní proces zpomaluje a že je nezbytné proti těmto retardačním tendencím zasáhnout. V té době přichází Ludvík Vaculík s manifestem *Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům a všem*. V textu publikovaném 27. června vyjádřil nejen znepokojení společnosti nad zpomalujícím se tempem demokratizace. Také vyzval občany, aby vzali budoucnost do vlastních rukou.²⁹

---

²⁷ Časopis Akademie věd ČR, dostupný na: <http://abiccko.avcr.cz/2008/4/04/prazske-jaro-1968.html> [12. 1. 2013]

²⁸ BĚLINA, Pavel. *Dějiny zemí Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha–Litomyšl: Paseka, 1992. 308 s., ISBN 80-85192-30-6, s. 286

²⁹ KRÁKORA, P., *Pražské jaro 1968, Pokus o obnovu občanské společnosti*, Olomouc: Epoque, 2008, ISBN 978-80-87027-78-3, s. 178

3.3. Důrazné varování

Vaculíkův manifest vyvolal kritickou odezvu vedení KSČ. To vyhovovalo i představitelům států Varšavské smlouvy, které přišly s tvrzením, že Československu reálně hrozí likvidace socialistického zřízení. Od počátku července stupňovali svůj nátlak a po československých vůdcích požadovali, aby této hrozbě zabránili. Pokyny, co dělat proti nebezpečí kontrarevoluce, jim sdělili v dopisu ze společné porady ve Varšavě a zopakovali je v několika rozhovorech s československým vedením KSČ. Nejvýznamnějšími se staly rozhovory mezi vedením KSČ a Komunistické strany Sovětského svazu v Čierné nad Tisou. Ty se konaly od 29. července. Pro Moskvu toto setkání představovalo poslední pokus, jak přimět československé předáky, aby se sami pokusili obnovit otřesený mocenský monopol KSČ – měli se zavázat mj. k tomu, že vezmou pod svou kontrolu sdělovací prostředky, mocenské nástroje státu, především bezpečnostní aparát, ukončí existenci různých klubů a politických uskupení, z jejich funkcí odstraní ty, kteří podle Moskvy oslabovali tzv. vedoucí úlohu komunistické strany. Ani další jednání nebyla příliš úspěšná. V Karlových Varech se s Dubčekem setkal východoněmecký stranický vůdce. János Kadár z Maďarska se s ním později sešel v Komárně.³⁰

Československé vedení každopádně dalo v Čierné Sovětům neurčité přísliby, že zadané úkoly splní. Dubček spojoval tyto závazky s mimořádným sjezdem KSČ, který se měl 9. září 1968 sejít v Praze. Moskva ale požadovala okamžitou nápravu. Nemínila riskovat komunistický sjezd, jehož průběh byl nejistý. Mohl potvrdit reformní proces v podobě Akčního programu KSČ, ale také mohl jít dál a začít odbourávat komunistický mocenský monopol.³¹

Československá veřejnost o jednáních v podstatě nevěděla. Dostalo se jí jen velmi kusých informací o obsahu jednání a lichých ujištění, že rozhovory zažehnaly krizi v československo-sovětských vztazích. Pak se politici odmlčeli.³⁰

Své mlčení ukončili až 17. srpna, kdy se sešli s novináři. Teprve teď přišla řeč na to, nakolik oprávněné je přesvědčení, že reformě nestojí nic v cestě. Tehdy se nechal slyšet

---

³⁰BĚLINA, Pavel. *Dějiny země Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha–Litomyšl: Paseka, 1992. 308 s., ISBN 80-85192-30-6, s. 288

předseda Národní fronty František Kriegel. Varoval před „Damoklovým mečem, který nad námi visí jen na tenké niti“. Jeho slova tak svědčila spíše o opaku a upozorňovala na bezprostřední hrozbu vojenského zásahu. Bylo však již pozdě společnost mobilizovat. Vojska Varšavské smlouvy³¹ již byla na cestě. V noci z 20. na 21. srpna začala intervence.³²

3.4. Invaze

21. srpna se na československém území nacházelo kolem 750 tisíc vojáků a okolo 6 tisíc tanků. Hlavní státní představitelé (Dubček, Černík, Smrkovský, Kriegel a další) byli odvečeni do Sovětského svazu. Vojska byla v Československu zaskočena spontánním odporem proti okupantům. Po celé zemi se uskutečnilo mnoho manifestací. Střety si, bohužel, vyžádaly také oběti na životech. Už před vpádem vojsk, tedy 20. srpna se sešlo konzervativní křídlo strany (V. Biřak, E. Rigo, A. Kapek, J. Piller a A. Indra). Ti chtěli tuto těžkou situaci obrátit ve svůj prospěch. Podle mnoha zdrojů byli o invazi nepochybně předem informováni.³³

Naši odvečeni představitelé v čele s prezidentem Ludvíkem Svobodou jednali 23. srpna s Leonidem Brežněvem v Moskvě. Delegace byla nakonec donucena podepsat tzv. Moskevský protokol o dočasném pobytu vojsk na československém území. Podepsali všichni, kromě jednoho muže. Předseda Národní fronty František Kriegel se odmítl podříditi moskevskému diktátu. Kriegel nepodepsal, ačkoliv mu bylo jasné, že ho čin připraví o politickou kariéru.

„Odmítl jsem podepsat tzv. Moskevský protokol. Odmítl jsem to proto, že jsem v tomto protokolu viděl dokument, který všestranně svazoval ruce naší republiky. Odmítl jsem jej podepsat proto, že podepsání se dělo v ovzduší vojenského obsazení republiky, bez konzultace s ústavními orgány a v rozporu s cítěním lidu této země... Hlasoval jsem proti ratifikaci smlouvy o dočasném pobytu vojsk na našem území... Tato smlouva

³¹ Československo okupovala vojska Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Maďarské lidové republiky, Bulharské lidové republiky a Německé demokratické republiky

³² *Časopis Akademie věd ČR* [online], dostupný na: <http://abicko.avcr.cz/2008/4/04/prazske-jaro-1968.html> [12. 1. 2013]

³³ BĚLINA, Pavel. *Dějiny zemí Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha–Litomyšl: Paseka, 1992. 308 s., ISBN 80-85192-30-6, s. 289

o dočasném pobytu vojsk na našem území postrádá základní náležitost řádné smlouvy, tj. dobrovolnost... Smlouva byla podepsána nikoliv perem, ale hlavněmi děl a samopalů...“³⁴

Období po vstupu okupantů nazýváme Normalizací. Režim, který trval až do listopadu 1989, se nesl ve znamení politických čistek a silných stranických zásahů ve všech oblastech tehdejšího života.

4. Jiří Pelikán

4.1. Pelikán jako přesvědčený komunist

Jiří Pelikán se narodil v Olomouci 7. února roku 1923. Napůl pocházel ze židovské rodiny. Jeho matka Božena ale později konvertovala ke katolické víře. Jeho otec, pedagog a sochař na pražské akademii, mu předal část uměleckých genů. Z celé rodiny na něho ale měl největší vliv starší bratr Vladimír, který byl funkcionářem komunistické strany a Jiřího tak přímo politicky formoval. Navíc vyrůstal v době mnichovské zrady a ustavení Protektorátu Čechy a Morava. Tyto události ho definitivně utvrdily v jeho politickém přesvědčení. Neschopnost a zrada západních velmocí jej definitivně zorientovaly východním směrem.³⁵

V necelých sedmnácti letech vstoupil do ještě ilegální komunistické strany. Roznášel letáky a tvořil tzv. technický aparát tehdejší organizace. Mimo jiné organizoval nové buňky aktivní mládeže a novým zájemcům vysvětloval poslání tehdejší strany. Do Komunistické strany Československa byl formálně přijat v roce 1939, čímž se mu splnil jeho největší dosavadní sen.³⁶

Němečtí okupanti aktivity olomouckých komunistů samozřejmě nemohli přehlédnout. V srpnu roku 1940 byl Jiří Pelikán s bratrem a mnoha dalšími zadržen gestapem.

---

³⁴ František Kriegel, *Projev na zasedání ÚV KSČ*, podzim 1968, in *Dějiny země koruny české II, Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha–Litomyšl: Paseka, 1992 ISBN 80-85192-30-6, 309 s., s. 284

³⁵ CACCAMO, F., *Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století*, Brno: Doplněk, 2008, 152 s. ISBN 1081-338-2008, , s. 10

³⁶ CACCAMO, F., *Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století*, Brno: Doplněk, 2008, 152 s. ISBN 1081-338-2008, s. 11

Ačkoliv byl po půl roce propuštěn, rozhodl se přejít do ilegality a dlouhá léta se skrýval na nejrůznějších místech Moravy. Nakonec se s falešnou identitou usadil v horské vesnici Kořenec, kde byl dokonce zaměstnán jako tajemník obecního úřadu. I když byl výrazně izolován od centra dění, neustále se snažil o odbojovou činnost. Po skončení války v roce 1945 se dokonce stal předsedou kořeneckého místního národního výboru a založil zde i organizaci Komunistické strany.³⁷

„Února jsem se zúčastnil jako člen předsednictva krajského výboru KSČ, kdy jsem se podílel na řadě akcí celokrajského významu, a jako politický tajemník OV KSČ vysoké školy jsem řídil hlavně akce přebírání vysokých škol a jejich očisty od reakčních elementů.“³⁸

Nadšený komunist Pelikán byl jedním z tvůrců nových reformovaných vysokých škol. Po únoru se stal předsedou Československého svazu studentů a též působil ve vedení ČSM (Československý svaz mládeže). Jeho značná angažovanost ve stranickém životě ho katapultovala do – pro jeho věk nezvykle – vysokého postavení. Kromě Řádu 25. února se jako nadějný zástupce studentstva zařadil na seznam kandidátů pro květnové volby v roce 1949. V této době také probíhala jeho korespondence s nejvyššími představiteli komunistické strany. Těm se zavazoval k plnění důležitých úkolů.

„Odstranili jsme studijní prověrkou ze svých řad všechny flákače a věčné studenty, z nichž se na vysokých školách rekrutovali reakcionářské, protilidové elementy [...] Celou svou prací budeme usilovat o to, aby z vysokých škol odcházeli do veřejného života, do státního a hospodářského aparátu vysoce kvalifikovaní odborníci ovládající vedle svého oboru nepostradatelné učení všech učení, marxismus-leninismus.“³⁹

Jeho nadšení režimem se prohloubilo po jeho návštěvě Sovětského svazu v roce 1949.

---

³⁷ CACCAMO, F., *Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století*, Brno: Doplněk, 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 10, kromě toho svědectví Františka Paroulka z 26. července 1946, který opatřil Pelikánovi dokumenty po svém bratrovi (AMV, k. 325-41-1, s. 8–14).

³⁸ PELIKÁN, J. *Vlastní životopis* in: CACCAMO, F., *Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století*. Naopak v Il fuoco di Praga (s.53–79) a v dalších, pozdějších, dílech Pelikán spíše přehlíží úlohu, kterou měl po únoru 1948.

³⁹ Pelikán Slánskému 20. března 1949, č. 383 Či-Ra (kopie), FP, k. 6.

„Jsou to nádherní lidé, od nichž se ještě musíme mnoho učit [...] To, za co u nás ještě bojujeme, o čem diskutujeme, uvažujeme a sníme, je tam, v Sovětském svazu skutečností – hmatatelnou a každodenní skutečností.“⁴⁰

Ve velmi podobném duchu si Pelikán se Slánským dopisoval vícekrát. Právě s Rudolfem Slánským, generálním tajemníkem ústředního výboru KSČ ho pojilo silné pouto (nejen díky společným židovským kořenům). Spatřoval v něm jeden z hlavních opěrných bodů tehdejšího nového Československa. Rok 1949 byl ale, ačkoliv jen rok po únoru, opět rokem zlomovým. Komunisté se v té době přeorientovali z pronásledování vnějšího nepřítele do vlastních řad. Na scénu vstupují politické čistky nejen s oponenty a domnělymi nepřáteli režimu (Heliodor Píka). Smyčka se stahovala i na těch nejvyšších místech. Vše vyvrcholilo senzačním zatčením a odsouzením k smrti samotného Rudolfa Slánského.⁴¹

Rozsáhlé politické čistky měly odhalit velké protistranické spiknutí, které údajně proniklo až do špiček KSČ. V souvislosti s probíhající kampaní proti sionismu a kosmopolitismu byla celá kampaň vedena výrazně antisemitsky. S postupujícím vyšetřováním a pokračujícím konstruováním případu protistátního komplotu byl do čela skupiny spiklenců postaven právě Rudolf Slánský, který byl židovského původu.⁴²

Na zasedání ÚV KSČ 6. 9. 1951 byl Slánský po závažných obviněních, kdy měl budovat paralelní mocenské křídlo ve straně, sesazen z funkce generálního tajemníka a měl nadále působit na pozici náměstka předsedy vlády. 23. 11. 1951 byl nicméně zatčen. Příprava procesu trvala další rok, kdy byl Rudolf Slánský podroben řadě trýznivých výslechů. Dokonce se v cele pokusil o sebevraždu. Pečlivě zinscenovaný „proces s protistátním a spikleneckým centrem“ začal 20. 11. 1952 a po týdenním

---

⁴⁰ Jiří Pelikán, článek „Poznal jsem studenty země, kde zítra znamená již včera“, Předvoj, 2. prosince 1949

⁴¹ CACCAMO, F., *Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století*, Brno: Doplněk, 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 15

⁴² Ústav pro studium totalitních režimů, Medailony vedoucích funkcionářů KSČ, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/rudolf-slansky> [2.3.2014]

jednání soud vynesl rozsudky. Mezi jedenácti osobami odsouzenými k smrti byl i Rudolf Slánský. Poprava proběhla oběšením dne 3. 12. 1952.⁴³

Tento zážitek je podle mnohých jedním z prvních momentů, ve kterém začal Pelikán pochybovat o reálném socialismu. V každém případě jeho procitnutí přišlo ještě dlouhá léta po Slánského smrti.⁴⁴

4.2. Pelikánova cesta k Pražskému jaru

Ještě dříve, než vůbec skončily politické procesy v Československu, čekal na Pelikána další kariérní růst. Hned v roce 1953 se dostal do vedení Mezinárodního svazu studentstva, aby se za další tři roky dokonce stal jeho předsedou.⁴⁵

Právě v tomto období získal obrovské zkušenosti a důležité kontakty. Ačkoliv byl tehdejší svaz v Československu jasně ideologicky zaměřen, upadající stalinský kult (Chruščovovo odsouzení Stalinových zločinů) přeci jen Pelikánovi umožňoval jistou míru volnosti. I v této době měl totiž jedinečnou možnost cestovat a prohlubovat jazykové znalosti a získávat nové přátele. Často mezi budoucími tvůrci novodobé historie. Ať již hovoříme o Ionu Ilieskovi, Jásiru Arafatovi, nebo Fidelu Castrovi. Jiřímu Pelikánovi se tak prostřednictvím mládežnického svazu dostalo možností, které byly pro jeho tehdejší vrstevníky naprosto nemyslitelné. Právě v této době se začala rozvíjet Pelikánova náklonnost k Itálii. Mezi italskými komunisty bylo Československo vnímáno jako jejich základna. Několik z nich u nás našlo dokonce azyl a staralo se o ilegální vysílání na Apeninský poloostrov – Dnes v Itálii (Oggi in Italia). Mnoho Italů tehdy také pracovalo pro nejrůznější studentské časopisy a vedlo mládežnické organizace. Nejvěrnějšími přáteli Jiřího pelikána se tehdy stali např. Giovanni Berlinguer, Carlo Ripa di Meana nebo Vincenzo Calò. Kromě zmíněných mužů, kteří byli komunisty, se seznámil i se zástupci ostatních politických směrů.⁴⁶

---

⁴⁴ CACCAMO, F., *Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století*, Brno: Doplněk, 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 s., s. 15–16

⁴⁵ CACCAMO, F., *Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století*, Brno: Doplněk, 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 s., s. 17

⁴⁶ CACCAMO, F., *Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století*, Brno: Doplněk, 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 s., s. 18

Kromě mládežnického svazu se Pelikán samozřejmě nezapomněl věnovat ani stranickému životu. Na počátku šedesátých let se seznamuje s novou vlnou komunistických intelektuálů a straníků, kteří začali o socialismu uvažovat jiným způsobem. Žádali revizi politických procesů a chtěli jít cestou Jugoslávie. Mezi těmito mladými muži byli i tací, kteří se později angažovali i v rámci Pražského jara v roce 1968. Například Ladislav Lis, Klement Lukeš nebo Eda Novák. Tehdejší nejvyšší vedení tyto novátorské tendence pochopitelně bedlivě sledovalo a novinky mezi mladými komunisty neslo s velkou nelibostí. Hned z kraje šedesátých let se proto stal Pelikán i s ostatními soudruhy objektem vnitrostranického vyšetřování. Nejvyššímu vedení nejvíce ležely v žaludku schůzky s jugoslávskými novináři. Považovali to za jakousi „titovskou herezi“ a velkou zradu dosavadního zřízení.⁴⁷

Často se spekuluje o nadstandardních vztazích s tehdejším prezidentem Novotným. Jak dokladuje Karel Kaplan, v šedesátých letech probíhala mezi ním a Pelikánem čilá korespondence. Pelikán později svoji spojitost s prezidentem bagatelizoval a příliš o ní nemluvil.⁴⁸

*„Pelikána bych neobviňoval, ale doporučuji přeložení ve funkci, je to bezstarostný člověk, není protistranický.“*⁴⁹

Obrovský předěl v životě Jiřího Pelikána přišel v roce 1963. Tehdy opouští Mezinárodní svaz studentstva a dostává životní pracovní nabídku. V necelých čtyřiceti letech se stává generálním ředitelem Československé televize. Dobré vztahy s nejvyšším vedením strany se tímto víceméně potvrzují. Jiří Pelikán vnesl do televize nové impulsy a novátorské nápady. Kromě toho, že zde potkal novou životní družku – herečku Jitku Frantovou, vzniklo hned z kraje jeho ředitelské éry několik oblíbených pořadů. Program Zvědavá kamera byl třeba zakázán už po prvním díle, když byl odvysílán příspěvek o dívce se zákazem studovat. Ze stranických důvodů. Televize začala také pořádat takzvaná interview s ministry. Při této show se nezřídka ukazovala jejich

⁴⁷ CACCAMO, F., *Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století*, Brno: Doplněk, 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 s., s. 21

⁴⁸ CACCAMO, F., *Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století*, Brno: Doplněk, 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 s., s. 22

⁴⁹ KAPLAN, K., *Kořeny československé reformy 1968*, 2. sv., Doplněk, Brno 2002, II., s. 174

nekompetentnost a nepřipravenost. Pelikán těmito pořady víceméně využíval tehdejší benevolence vůdců strany formující se pomocí nových liberalizujících ideálů. Televize se tak stávala jednou z hlavních hybných sil otevřenosti komunistického režimu druhé poloviny šedesátých let. Po zvolení Alexandra Dubčeka do vedení strany na počátku roku 1968 se Pelikán naplno zapojil do obrodných procesů, které vyústily v Pražské jaro. Usiloval tak o širší dialog s občanskou společností a liberalizaci Československa. V této době vznikl jeden z nejsvobodnějších pořadů své doby pod názvem *Mladí se ptají*, ve kterém kladli studenti otázky čelným představitelům strany. Kromě takto zaměřených pořadů se vysílaly dokumentární filmy. Ty se zaměřovaly na ta nejchoulostivější témata historie, jako smrt Jana Masaryka, nebo potlačení sociální demokracie na konci čtyřicátých let.⁵⁰

4.3. Pelikán v nemilosti

Pelikán v této době také získával důvěrné informace přímo pro Alexandra Dubčeka. Díky svým známostem se zahraničními zpravodaji a přáteli z dob působení v Mezinárodním svazu mládeže se dostal často i k velmi důvěrným informacím.⁵¹ Pelikán byl za svoji činnost také odměněn. Za své postoje i zásluhy byl k prvnímu máji vyznamenán tehdejším nejvyšším vyznamenáním, Řádem práce.⁵²

Pelikánův stoupající vliv byl nicméně trnem v oku konzervativním komunistům. Postupem času mu začali dávat jasně najevo svou nelibost. Stále častěji poukazovali na jeho židovskou minulost. To vyvrcholilo podstrčeným dokumentem od Simona Wiesenthala, ve kterém ředitel dokumentačního centra nacistických zločinů ve Vídni chválí Pelikána za demokratický proces, jenž pomáhá Židům na celém světě. Zmiňovaný dopis se později ukázal jako falsum a samotný Wiesenthal jeho pravost popřel. Další útoky ze strany spolustraníků pokračovaly v rychlém sledu a Pelikán byl

---

⁵⁰ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 23-24

⁵¹ Typické jsou zprávy televizního zpravodaje v Moskvě Výborného z 28. února 1968, které 4. března předal Pelikán Dubčekovi, Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970, IV/1 d. 10.

⁵² CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s 25

v čím dál těžší pozici. Každopádně všemožným útokům a nátlaku vcelku úspěšně vzdoroval. Čemu se však čelilo o poznání hůře, to byl nátlak států Varšavské smlouvy a hlavně Sovětského svazu. Ten si čím dál víc uvědomoval Pelikánovu významnou roli v tehdejším Československu. První takové náznaky se objevily už na počátku roku 1968. Tehdy komunistické státy varovaly před tím, jak jsou v Československu řízena média.⁵³

Úměrně s narůstajícím napětím mezi československými představiteli a bratrskými státy stoupal tlak na samotného Jiřího Pelikána. Na klíčovém zasedání v Čierné na Tisou koncem července 1968 označil samotný Brežněv Pelikána za jednoho z hlavních představitelů kontrarevoluce: „*Když někdo dostává řád, tak je za něco oceněn (...), ale za co jste dali vyznamenání Pelikánovi? Zřejmě proto, že proti nám organizuje boj.*“⁵⁴ 13. srpna dokonce Brežněv telefonicky urgoval Pelikánovo okamžité odvolání z funkce a zavedení pořádku. V noci z 20. na 21. srpna přišla invaze vojsk Varšavské smlouvy. Tato historická událost postavila Pelikána do samotného centra politického dění. Zatímco Alexander Dubček a ostatní politici byli odvezeni do Moskvy, Pelikán se otevřeně postavil na odpor proti okupantům. I přes obsazování televizních studií stihla Československá televize odvysílat prohlášení, ve kterém invazi tvrdě odsoudila. Významně tehdy pomohla rakouská televize, díky níž se záběry tanků a okupantů dostaly do zahraničí.⁵⁵

Pelikán se také obracel na ty země, které podpořily Pražské jaro. Zejména Rumunsko, Titovu Jugoslávii nebo komunistické strany Itálie a Francie. Celé jeho snažení vyvrcholilo Vysočanským sjezdem KSČ, který se bez hlavních představitelů, kteří byli v Moskvě, tajně konal ve Vysočanech. Pelikán tu převzal vedoucí roli v diskusi a byl zvolen do nového ústředního výboru KSČ pod dubčekovským vedením. Oficiálně ale byla moc svěřena do rukou nejkonzervativnějšího křídla KSČ. Tedy těm, kteří invazi

---

⁵³ Kovacsova zpráva z 5. února 1968, Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970, IV/1 d. 7, in: CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století

⁵⁴ Zpráva o setkání v Čierné nad Tisou 29. července 1968, Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970, IV/2 d. 121.1 a 121.3, in: CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století

⁵⁵ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 28

podporovali, jako byl Vasil Biřak nebo Alois Indra. Toto fakticky znamenalo začátek normalizace a ideály Pražského jara pomalu, ale jistě braly za své.⁵⁶

Sověti mimo jiné označili vysočanský sjezd za neplatný a žádali demisi nepohodlných představitelů. Pelikán byl proto v září 1968 definitivně odvolán z funkce ředitele Československé televize.⁵⁷

4.4. Pelikán v emigraci

Nebezpečí sovětské represe přesvědčilo Dubčekovo vedení, aby poslalo Pelikána do zahraničí. Byl proto vyslán do Vídně, kde se setkal se svou manželkou, která zde byla nucena zůstat v důsledku vpádu vojsk. Tento krok byl učiněn jednak s ohledem na jeho bezpečnost a jednak s jasným diplomatickým cílem. Pelikán měl v zahraničí poukazovat a diskutovat o srpnu 1968 tak, aby neupadl v zapomnění. Z Vídně se po několika dnech přesunul do Itálie. Předsedou národního shromáždění Josefem Smrkovským byl jmenován tiskovým a kulturním radou československého velvyslanectví v Římě. Z této pozice mohl bez problému jednat s místními politiky a představiteli a plně prosazovat myšlenky Pražského jara.⁵⁵

Po výměně na nejvyšších postech se však ukázal Pelikánův vliv jako velmi malý. Ve vedení strany byl Dubček v dubnu 1969 nahrazen Gustávem Husákem. Smyčka kolem Pelikána se utahovala čím dál pevněji a dobře věděl, že konec jeho kariéry na velvyslanectví je nevyhnutelný. Obavy se naplnily v srpnu 1969, kdy byl s okamžitou platností odvolán z funkce a vyzván k neprodlenému návratu do vlasti. Jeho znalost stranických mechanismů a i obava z nového normalizačního vedení ho nakonec přiměly zůstat v Itálii. Po třiceti letech v KSČ tak spolu s manželkou žádá o azyl.⁵⁸

---

⁵⁶ Jiří Pelikán, *Il fuoco di Praga*, s. 202-205; in CACCAMO, F., *Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století*, s. 28

⁵⁷ CACCAMO, F., *Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk*, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 29

⁵⁸ CACCAMO, F., *Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk*, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 29-31

Nucený odchod z vlasti vnímal velmi špatně. Stále se cítil být komunistou a velmi těžce nesl ztrátu iluzí, kterou prožil na konci šedesátých let. O své pocity se v několika dopisech zmínil i svému bratrovi Vladimírovi (zvanému Kost'a): *Chci se vážně – v klidu a bez jakéhokoliv vnějšího nátlaku – zamyslet nad svou prací i nad událostmi roku 1968 a hledat odpovědi na otázky, které mě trápí. (...) Až si tyto otázky zodpovím, vrátím se, i za cenu, že budu potrestán. (...) Chci Tě jen v závěru ujistit, že zůstanu za všech okolností komunistou, jak jsi mě tomu učil, že se nepropůjčím žádné činnosti, která by byla v rozporu s naší ideologií, že nepřijmu ani haléř od někoho, kdo je naším nepřítelem.*⁵⁹

Po opakované kritice sovětské invaze se s tehdejší československou KSČ rozešel nadobro. Byl ze strany vyloučen a zbaven nejen poslaneckého mandátu, ale také československého občanství. Po všemožných stranických čistkách v tvořícím se normalizačním státě se rozhodl ze zahraničí neustále politicky i společensky angažovat. Pelikán byl také stále častěji v hledáčku západní levice. Ta měla velký zájem na dění v Československu a byla nesmírně oslovena koncepcí socialismu s lidskou tváří a odsuzovala sovětský zásah. Nicméně pevnějšího spojení s emigranty se západní komunistické strany obávaly. Ani ony neměly zájem o jakoukoliv roztržku s tehdejší moskevskou mocí, pod kterou veškeré socialistické organizace spadaly. Přesto se v této době zrodila jakási nová levice, se kterou mohl Pelikán alespoň částečně počítat. Byl to případ francouzské Comité 5 Janvier nebo italské nové vlny představované skupinou Manifesto.⁶⁰

I přes zmiňované problémy začíná Pelikán na začátku sedmdesátých let v exilu naplno působit prostřednictvím informačních kampaní. Články v novinách, účast v televizních přenosech nebo přednášky na nejrůznějších konferencích. Touto formou informoval západní svět o principech Pražského jara a agitoval v jeho prospěch. Používal při tom i nespočet dokumentů, které měl z doby svého působení na československé ambasádě.

---

⁵⁹ Pelikán Kost'ovi 10. září 1969, in CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, s. 31

⁶⁰ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 36-38

Podle Pelikána bylo třeba všemi způsoby usilovat o osvobození země od cizáků a vrátit moc reformnímu vedení z osmašedesátého.⁶¹

4.5. Listy

V této době vzniká nejvýznamnější Pelikánovo exilové dílo. Časopis *Listy*. Ten měl zajišťovat výměnu myšlenek mezi Československem a ostatními zeměmi. Měl zabránit tomu, aby zahynula myšlenka Pražského jara. První dvě čísla vyšla v roce 1970. Ta připomínala výročí Palachovy smrti a invaze vojsk Varšavské smlouvy. Od ledna 1971 už si časopis zachovává dvouměsíční periodicitu. Náklad několika tisíc výtisků putoval nejrůznějšími cestami do Československa. Právě v této době získal klíčovou pomoc ze strany západní levice. Ta finančně vypomáhala vydávání *Listů*, které by z příspěvků čtenářů a drobných darů jen těžko přežily. I když do *Listů* začaly přispívat i významné osobnosti evropské (převážně levicové) politiky, jako Bettino Craxi nebo Willy Brandt, většinu obsahu zabezpečovali Češi. Právě úzký okruh spolupracovníků Pelikánovi pomáhal s koncepcí a celkovým politickým zaměřením časopisu. Takzvaná skupina *Listy* byla tvořena bývalými funkcionáři KSČ, kteří po srpnu odešli do emigrace. Vedle Pelikána jimi byli Zdeněk Hejzlar, Ota Šik, Eduard Goldstücker nebo Jiří Pokštel. Každý z nich zajišťoval agendu v zemi, kde našel azyl. Každý ze jmenovaných mužů totiž žil v jiné zemi. Šik našel útočiště ve Švýcarsku, Hejzlar ve Švédsku, Goldstücker v Anglii a konečně Pokštel zařizoval agendu ve Spolkové republice Německo.⁶²

Mezi jednotlivými členy nejužšího vedení docházelo k drobným neshodám, které zapříčinily určitý rozkol v rámci celých *Listů*. Ota Šik, člověk ekonomicky a pragmaticky myslící, začal Pelikánovi vyčítat jeho přílišnou zahleděnost do Pražského jara, protože v něm spatřoval spoustu negativních aspektů, o kterých je třeba psát. Šik byl nejvíc znepokojen přílišnou Pelikánovou zahleděností do obrody komunismu v rámci Pražského jara. Nechtěl, aby se *Listy* staly jen jakýmsi místem pro polemiku

---

⁶¹ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 39; Jiří Pelikán, *Conresso alla macchia*, Valecchi, Firenze 1970

⁶² CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 40-41

mezi komunisty. Prosazoval i jiná (demokratizující) témata. Šik také Pelikánovi zazlíval neustálé připomínání a prosazování Vysočanského sjezdu a jeho platnosti.⁶³

Listy i pro monotematicnost neměly ve svých začátcích mnoho čtenářů. Situace a diskuze ve vlasti a v emigraci se velmi lišily. Skupina Listy, zabývající se neustále Pražským jarem, zaspala aktuální dění v nastupující normalizaci. Právě v této době, v roce 1971, omezil Ota Šik spolupráci se zbytkem skupiny a dal přednost své akademické dráze. Listy navíc postihly další významné změny, když odešli Goldstücker s Pokštem (stali se spolupracovníky a do časopisu nadále přispívali). Pelikán se tak stal jedinou výraznou autoritou v celé skupině i v dalších kruzích emigrace, které nadále prosazovaly ideály roku 1968.⁶⁴

Pelikán ale při svých polemikách nezůstal jen u kritiky československých poměrů. Často se opíral i do Sovětského svazu a jeho politiky a zviditelňoval socialistickou opozici v zemích východního bloku. Při spojení všech opozičních hnutí Pelikán předpokládá revizi socialismu a skutečné změny poměrů.⁶⁵

Jiří Pelikán publikoval i v italském tisku. Jeho názory byly publikovány v proslulé stati ISS Mondoperaio, kde právě vyzdvihl nutnost jednoty východoevropské opozice. Důležitý byl podle něho evoluční, nikoliv revoluční proces v obrodě komunistického hnutí. Jeho publikační činnost byla velmi čínorodá, ačkoliv tématicky nepřiliš pestrá.⁶⁶

V rámci této práce se nabízí jedno důležité srovnání. A sice s časopisem Svědectví, který vydával Pavel Tigrid. I když se v obou periodikách objevovaly značné názorové rozdíly (zvláště u vybraných témat), vzájemné vztahy byly korektní. Oba časopisy totiž

---

⁶³ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 42

⁶⁴ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 47

⁶⁵ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 48; Jiří Pelikán, Qui Praga, Cinque anni dopo la primavera [Tady Praha. Pět let po jaru], Coines, Roma 1973

⁶⁶ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 49-51

podle Dušana Havlíčka sledovaly stejné cíle. Osvobození od okupačního režimu a obnovení demokracie v Československu. Svědectví i Listy vycházely souběžně v letech 1971 až 1989. I když mělo Svědectví mnoho let náskok, Listy se mu brzy vyrovnaly a zařadily se mezi nejvýznamnější exilová periodika.⁶⁷

4.6. Listy a Charta 77

V neděli 6. ledna 1977 večer bylo poprvé zveřejněno Prohlášení Charty 77. Jeho signatáři kritizovali „politickou a státní moc“ za nedodržování lidských a občanských práv, k jejichž dodržování se zavázala při podpisu Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. V dokumentu signatáři vyzvali představitele domácího režimu k nápravě tohoto stavu a k zahájení konstruktivního dialogu o tomto tématu. Charta 77 měla podle představ autorů zakládajícího textu (mezi hlavními byli spisovatelé Václav Havel a Pavel Kohout) v budoucnosti vyvíjet následující činnost: „upozorňovat na různé konkrétní případy porušování lidských a občanských práv, připravovat jejich dokumentaci, navrhopvat řešení, předkládat různé obecnější návrhy směřující k prohlubování těchto práv a jejich záruk, působit jako prostředník v případných konfliktních situacích, které může bezpráví vyvolat, apod.“

(...)

K Chartě 77 se mohl přihlásit každý podpisem (v Prohlášení Charty 77 byla uvedena následující podmínka: „souhlasí s její myšlenkou, účastní se její práce a podporuje ji“). V první vlně byla publikována jména 242 signatářů, jejichž podpisy – spolu s několika dalšími – zabavila Státní bezpečnost v lednu 1977 (většinu při zadržení Václava Havla, Ludvíka Vaculíka a Pavla Landovského, když 6. 1. 1977 vezli do parlamentu a úřadu vlády předat originál Prohlášení Charty 77). Z úřadoven vyšetřovatelů tajné policie se do příslušného vyšetřovacího spisu nakonec dostalo celkem 268 podpisových lístků, které představují pozoruhodnou sbírku autografů.“⁶⁸

Celý proces vyhlášení Charty spolu s následným působením VONSu (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných) znamenal pro československou opozici výraznou změnu. Do

---

⁶⁷ HAVLÍČEK, D., Listy v exilu, Burian a Tichák, 2008, Olomouc, ISBN 978-80-903687, s. 7

exilu odešly další stovky Čechoslováků, kteří ho obohatili. Mezi nejvýznamnějšími zástupci inteligence, kteří po roce 1977 opustili republiku, byli historikové Karel Kaplan, Vilém Prečan, nebo spisovatel Pavel Kohout. K nejvýznamnějším emigrantům té doby se přidal i někdejší člen předsednictva ÚV KSČ Zdeněk Mlynář, který se s tehdejší režimem v zemi rozešel ve zlém a jako signatář Charty musel svoji vlast opustit. Díky tomu, že byl u samotného zrodu Charty a že se dlouhá léta pohyboval v těch nejvyšších kruzích politiky, byl předurčen k významné roli v rámci emigrace.⁶⁹

Pro Pelikána byla nová vlna velkou příležitostí, jak Listy oživit. Velmi dobře si uvědomoval, že zrod Charty je největším mezníkem od osmašedesátého a že tyto domácí změny musí respektovat. Veškeré zprávy o dění v Československu se tak prostřednictvím Pelikánových Listů dostaly na západ.⁷⁰

Od doby Charty začal brát Pelikán na vědomí existenci domácího disentu, kterému dříve nevěnoval velkou pozornost. Když se ještě zastavíme u osoby Zdeňka Mlynáře, je zde jeden zajímavý prvek. Ačkoliv jej Pelikán velmi ochotně a bez prodlení přijal do skupiny Listy, měl s ním v otázce směřování exilu jeden zásadní rozpor, který shrnul do jedné ze svých poznámek:

„Představa, že exkomunikovaní komunisté by mohli být znovu integrováni systémem a tam pak hrát reformní úlohu, je nereálná.“

Bývalí členové a čelní představitelé komunistické strany by se zkrátka neměli stavět do rolí vůdčích osobností nového hnutí a reformních snah. Měli by pouze výrazně podporovat ty, kteří o budoucím vývoji skutečně rozhodnou. V Pelikánově postoji tak postupem času docházelo k řadě významných změn, které formovaly nejen jeho

---

⁶⁸ Prohlášení Charty 77, dostupné na: <http://libpro.cts.cuni.cz/charta/> [8.3.2014]

⁶⁹ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 55-56

⁷⁰ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 55-56; Jiří Pelikán, Charta 77 nás vrátila do Evropy, in: Charta 77 očima současníků, kolektiv autorů, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1997, s. 122-126

samotného, ale také celé směřování skupiny Listy. Jeho rostoucí angažovanost se projevila i v jeho působení v italské politice.⁷¹

4.7. Pelikán v politice

Pelikánova politická kariéra v Itálii začíná vlastně již těsně po roce 1968, kdy zakotvil na československém konzulátu. Ze své pozice tu měl udržovat kontakt se sympatizující italskou levicí, zejména s IKS, která byla jednou z největších levicových partají své doby v západní Evropě. Pelikán měl navíc mezi italskými komunisty spoustu přátel z dob svého působení v Mezinárodním svazu mládeže.⁷²

Kromě italských komunistů sympatizovaly s Pelikánem i další italské strany. Vedle republikánů nebo katolické levice našel výraznou oporu v italské socialistické straně ISS. Pelikánovi zejména imponoval předseda Pietro Nenni, který zcela veřejně a zapáleně protestoval proto invazi do Československa. Takový člověk musel nutně v Pelikánově hledáčku uvíznout. Velikou oporou ve zmiňované straně mu byli přátelé z dob MSS, Carlo Ripa di Meana a Bettino Craxi, nyní zastupující sekretář strany. I díky styku s dávnými přáteli se Pelikán se socialisty sblížil mnohem více než s tamními komunisty. ISS dokonce finančně podporovala vydávání Listů. Některé články pak přebírala pro svůj stranický list Avanti. Zajišťovala také potřebnou televizní i rozhlasovou publicitu. Podobné podpory se Listům dostávalo také ve Skandinávii, konkrétně ve Švédsku, kde působil Hejzlar. Tamní sociální demokraté rovněž dotovali vydávání Pelikánových Listů.⁷³

Když dostal Pelikán italské občanství, psal se rok 1977. V ten moment se mohl konečně naplno zapojit do politického života. Překvapující je skutečnost, že se znovu obrací na italské komunisty. S těmi samými, se kterými se v minulosti neshodl. Mohl za tím být nový vývoj v tamní levici nebo jen jakási úcta k tradici a Pelikánovo pevné

---

⁷¹ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 60-65

⁷² CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 72

⁷³ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 74 - 75

komunistické přesvědčení. Vzápětí se ale jeho myšlení opět více přiklonilo k sociálnědemokratické ISS. Komunisté totiž opakovaně nepozvali zástupce emigrace a disentu na významné konference, což Pelikána velmi znepokojovalo. Velká spolupráce s ISS se začala rodit v roce 1979, kdy Craxi nabídl Pelikánovi kandidaturu do Evropského parlamentu. Jako nezávislý kandidát na listině ISS měl být zástupcem východní emigrace ve Štrasburku. Jiří Pelikán se navíc mohl těšit široké podpoře významných osobností, jako byl Milan Kundera, Pavel Kohout nebo Antonín Liehm. Pelikán se ale s obavami obracel na Craxiho, od kterého žádal podporu na italské scéně. Měl totiž obavy, že se ještě nedostatečně etabloval na tamní politické scéně, což by celou kandidaturu mohlo ohrozit. A Craxiho agitace skutečně zabrala. Se ziskem 134 tisíc hlasů ho předběhl jen samotný Craxi. Začíná nová éra Jiřího Pelikána. V evropské politice.⁷⁴

Politická kariéra mu kromě kýžené finanční stability zajistila i široké mezinárodní uznání jeho dosavadní práce. „*Je to největší úspěch českého exilového politika, dosažený nadto v otevřeném politickém boji.*“ Tak se k Jiřímu Pelikánovi vyjádřil dramatik Pavel Kohout.⁷⁵ Pelikán ve funkci spolu s dalšími zástupci východního bloku vyzdvihoval význam těchto zemí a znovu připomínal jejich neodmyslitelnou příslušnost k evropské kultuře. Tvrdě kritizoval Sovětský svaz a jeho afghánskou intervenci. Snažil se také aktivně poukazovat na problémy Evropy rozdělené studenou válkou. Byl také velkým zastáncem rozšiřování Evropského společenství.⁷⁶

Pro evropskou politickou scénu byla klíčová druhá polovina osmdesátých let, kdy se po nástupu Michaila Gorbačova začaly prosazovat dosud nevídané změny. Pelikán i celý disent je samozřejmě vnímali. Silným momentem byla návštěva nového sovětského prezidenta v Praze v roce 1987, po které následovala rezignace Gustáva Husáka na funkci generálního tajemníka. V tento moment se v disentu zrodila myšlenka na obnovení Lidových novin, zakázaných v padesátých letech. Ačkoliv se do čela strany

---

⁷⁴ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 80-82

⁷⁵ Pavel Kohout, Popis zápasu, Listy 1994, publikováno už v roce 1984

⁷⁶ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 84-85

dostal jen další z normalizátorů Miloš Jakeš, bylo jisté, že nová sovětská politika se začala ubírat jiným směrem, než bývalo dlouhá léta zvykem, a změny musí nutně nastat také v Československu.⁷⁷

Ke konci osmdesátých let vyvíjel Pelikán s Craxim rozsáhlou činnost na pomoc československému disentu. 10. ledna 1988 se mu dokonce podařilo uskutečnit rozhovor s Alexandrem Dubčekem, který se po dvacetileté izolaci rozhodl opět veřejně vystoupit, byť jen prostřednictvím tisku.⁷⁸

4.8. Pelikán po listopadu

Po sametové revoluci přišlo pro Listy mnoho změn. Pelikán se nevzdal myšlenky na další vydávání časopisu a redakci přestěhoval z Říma do bavorského Mnichova. Odtud poté definitivně přešla do Prahy. Zklamáním pro ostatní členy skupiny Listy bylo, že se s nimi Pelikán o tak radikálním kroku neporadil, že tak vlastně učinil proti jejich vůli. Pelikána však více trápilo, jak se dostat do povědomí polistopadové veřejnosti a jak se ve vlasti zapojit do politického dění. Do Prahy se dostal při neoficiální návštěvě s Craxim v prosinci 1989. Tehdy se setkali se zástupci nově vznikající politické elity v zemi. Mimo jiné s Václavem Havlem nebo Mariánem Čalfou. Kromě přátelského přijetí vnímal i značnou nelibost kvůli své komunistické angažovanosti, zejména v padesátých letech. Pelikán se i proto chtěl uplatnit jak odborník na mezinárodní politiku, kterým bezesporu byl.⁷⁹

Hned zkraje roku 1990 mu proto bylo oznámeno, že s ním Václav Havel počítá v Radě poradců prezidenta. Ačkoliv byl ve své funkci velice schopný a diplomaticky obratný, návrat do vrcholné politiky to znamenat nemohlo. Stigma z období stalinismu

---

⁷⁷ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 92-93

⁷⁸ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 96-98

⁷⁹ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 100-103

a studentských pouinorových čistek mu dávaly pramalé šance na prosazení. Problémy vyvrcholily rozpuštěním celé rady prezidenta. Ta tak vydržela jen něco přes rok.⁸⁰

Dokonce i Listy ztratily svůj původní lesk, i když se redakce vrátila do Prahy a začaly v ní působit zajímavé osobnosti, včetně některých původních členů (Hejzlar, Liehm). Pelikánovy neúspěchy na domácí scéně nahrazovala vážnost, které se těšil ve své druhé vlasti, v Itálii. V rámci ISS se stal zmocněncem pro střední a východní Evropu a účastnil se důležitých misí po bývalém východním bloku. Ani jeho italská sláva ale neměla trvat dlouho. Po takzvané akci čisté ruce (mani pulite), která od základů otřásla celým politickým spektrem, se Craxi a s ním i socialisté ocitli v nemilosti. V roce 1997 se tak Pelikán ocitl prakticky bez práce. V posledních měsících, kdy se u něho již projevovala vážná nemoc, stále jezdil na konference, věnoval se Listům, dopisoval si s dávnými přáteli. Snažil se vyrovnat s vlastní ne vždy šťastnou politickou minulostí. Jakýsi epitaf mu poskytl filosof Karel Kosík: *„Nic není ztraceno a my jsme nežili nadarmo. A jak by řekl starý revolucionář z roku 1848 J. V. Frič, nemusíme se za svoji činnost stydět a vlast nám nemá co odpouštět.“*⁸¹ Povzbudivá slova ho zastihla pouhý půlrok před smrtí. Jiří Pelikán zemřel v Římě 26. července 1999.⁸²

5. Pavel Tigrid

5.1. Dětství

Jak ve své knize o Pavlu Tigridovi píše Pavel Kosatík, byl jen o jediný den starší než Československá republika. Narodil se 27. října roku 1918 v Praze jako Pavel Schönfeld a jeho původní jméno ho vlastně předurčovalo k roli novináře a spisovatele. Jeho předek Jan Ferdinand Schönfeld se zapsal do dějin žurnalistiky, když v roce 1786 začal vydávat

---

⁸⁰ CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 105

⁸¹ Kosík Pelikánovi 12. prosince 1998

⁸² CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Doplněk, Brno 2008, ISBN 1081-338-2008, 152 stran, s. 110

Schönfeldské císařské královské noviny, do kterých mimo jiné přispíval Václav Matěj Kramerius.⁸³

Tigridova rodina byla židovského původu a pocházela ze Semil. Jednalo se o jednu z nejvlivnějších rodin té doby ve městě. V roce 1880 se jeho teta dokonce zřekla židovské víry (i sám Pavel Tigrid byl po svém narození pokřtěn). Stalo se tak na přání jejího nastávajícího manžela Antonína Zemana, známého spíš pod pseudonymem Antal Stašek (otec Ivana Olbrachta). Vzhledem k politickému smýšlení Tigrida a Olbrachta vidíme velmi paradoxní setkání v rámci jedné rodiny. Později, po převratu v roce 1948 Tigrid Olbrachta tvrdě kritizoval.⁸⁴

Dětství prožíval v rozhádané rodině a manželství jeho rodičů bylo poměrně záhy rozvedeno. Malého Pavla posléze vychovával otec v duchu obrovské úcty k hodnotám první republiky a prezidentu Masarykovi. Po studiích na gymnáziu se v roce 1936 hlásí na právnickou fakultu.

5.2. Tigrid začínajícím novinářem

Za připomenutí jistě stojí i Tigridovy žurnalistické začátky. Psát pro studentský časopis začal už na zmíněném gymnáziu, kde ho k první tvorbě přivedl profesor Antonín Řeřábek. Měsíčník měl ve své době nečekaně velikou oblibu. Nejčtenější rubrikou byly kritiky zaslaných rukopisů, které byly v rámci redakce zpracovávány a posléze hodnoceny. Titul se věnoval divadelním recenzím, básním i krátkým glosám. A právě studentský časopis má částečně na svědomí jeho pseudonym – Tigrid. Podle vlastních slov při hodině dějepisu v sekundě právě zpracovával báseň pro další vydání časopisu. Právě probíranou Mezopotámií proto vnímal jen napůl ucha. Jméno jedné z řek (byť zkomolené) se mu velmi zalíbilo. Od té doby si nechával říkat Pavel Tigrid.⁸⁵

⁸³ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 7-12

⁸⁴ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 7-12

⁸⁵ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 7-12

Díky tvorbě a spoluvytváření studentského tisku se dostal do styku se slavnými literáty té doby. Velmi mu imponoval František Halas, poznal tehdy začínajícího básníka Jiřího Ortena nebo Kamila Bednáře. Během kariéry ve studentském časopise se zamiloval také do divadla a věnoval se rozborům děl i kritice současné scény.⁸⁶

Další umělecký rozlet ale zastavily historické okolnosti. Psal se rok 1938 a vzduch nad Československem povážlivě houzl. Se svými přáteli stačil ještě procestovat pěkný kus Evropy, pak ale přišel Mnichov a vše se zdálo beznadějně: „*Město bylo zatemněné, čekal se německý nálet, na krku se nám kolébaly protiplynové masky se svýma slepýma očima, které jsme dosud znali jen z filmů a z protiválečných karikatur. Co chvíli jsme vzhlíželi k obloze, kdy se na ní objeví německé bombardéry.*“⁸⁷

Tigrid velmi těžko rozdýchával kapitulaci a to, že se český národ nacistickému agresorovi nebránil silou. Patnáct let poté, v roce 1953 doslova napsal, že tato rezignace doslova nalomila etickou páteř národa. Češi podle něho rezignovali na mravní rozměr svých národních dějin. Po obsazení německými jednotkami pronesl památnou větu: „*Tohle pro nás není*“ a už plánoval svůj první odchod za hranice. 29. března 1939 se rozloučil s nejbližší rodinou a společně se spolubydlícím Josefem Schwarzem odjeli směr Velká Británie. Republiku opustili tentýž den na přechodu v Terezíně.

Pavel Tigrid s sebou vezl dokonce motocykl Jawa 125, kterým pokračoval od holandských hranic až do Londýna. Se Schwarzem se sešli o dva dny později.⁸⁸

5.3. Tigrid v emigraci (BBC a publikační činnost)

V době, kdy Tigrid dorazil do Anglie, tam již nějakou dobu fungoval Czech Refugee Trust Fund, který byl něco jako podpůrný fond pro uprchlíky z obsazeného Československa. Ihned po příjezdu tak Tigrid se Schwarzem dostali nocleh, večeři i finanční podporu ve výši třiceti šilinků týdně. Protože si práci mohli uprchlíci oficiálně najít až po vypuknutí války, věnoval se zatím Tigrid hlavně studiu angličtiny. Do

⁸⁶ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 20-25

⁸⁷ TIGRID, P. „Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Pavel Tigrid, XYZ, Praha 2013, ISBN 978-80-7388-756-8, 306 s. , s. 79

⁸⁸ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 30-31

budovy Klubu československé kolonie na Gloucester Street později dorazili i další Tigridovi přátelé – Josef Lederer a Ota Ornest. Čtyřka pražských přátel tak byla kompletní. Kolonie sídlila ve stejném domě, ve kterém za první světové války pobýval prezident Masaryk a stala se dějištěm mnoha kulturních a společenských akcí.⁸⁹

Tigrid se s postupným zdokonalováním své angličtiny dostal taky do Československé kulturní komise, kde organizoval besedy, psal o divadelních představeních nebo pořádal konference. Kulturu pak s Otou Ornestem dokonce šířili po celé Anglii, kterou společně objeli na Tigridově motocyklu. Získávali tak nové nadějně členy komise a kulturní život v rámci britského exilu mohl dál vzkvétat.⁹⁰

Ale uživit se pouze kulturní osvětou nebylo za dané situace možné. Proto si všichni čeští exulanti, včetně Tigrida, museli najít další zdroj příjmů. Zatímco třeba Josef Schwarz navštěvoval svářečský kurz, Tigrid s Ledererem zkusili štěstí v hotelu Cumberland, který právě hledal číšníky. Třicet šilinků týdně spolu s personálním stravováním byla velmi lákavá nabídka. A oba byli skutečně přijati. Realita se ale velmi lišila od slibů. Plat dostávali jen desetinový a podmínky nebyly zdaleka tak příznivé, jak jim bylo slibováno. Lederer práci záhy vzdal. Pavel Tigrid ale vydržel a v byznysu se naučil chodit. Od kolegů odpozoval, jak se stravují na účet hostů nebo jak jim připisují fiktivní částky. Nebýt nabídky od BBC, byl by tam vydržel déle než jen půl roku.⁹¹

Cílem konkurzu rozhlasové stanice BBC bylo hlavně omladit a osvěžit hlas, který bude mluvit k domovu. Přijati byli i kolegové Schwarz a Ornest. Nástupem do nové práce se Pavlu Tigridovi radikálně změnil jeho dosavadní exilový život. Získal finanční jistotu a navíc se nacházel u samého pramene informací. V rozhlase později působil jako uvolněný voják československé armády a například během bombardování Londýna

---

⁸⁹ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 31-32

⁹⁰ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 34-35

⁹¹ Tigrid KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 38-39

v roce 1940 dělal rozhovory s československými letci přímo na letištích, odkud startovali do boje o Anglii. Sám se ale bojů nikdy nezúčastnil.⁹²

První vysílání stanice BBC se uskutečnilo 6. září roku 1939. Hlasatel Josef Kosina se tehdy posluchačům přihlásil památnou větou „volá Londýn“. Poté vysílala stanice do protektorátu Čechy a Morava každý den. Oblíbeným mluvčím byl až do konce války Jan Masaryk. BBC vysílala především za velké podpory britských spisovatelů a podporovatelů Československa, kteří často sympatizovali a v dobrém vzpomínali na prezidenta Masaryka. Kromě češtiny se z Londýnské redakce ozývalo dalších dvaadvacet jazyků.⁹³

Tigrid si velmi dobře uvědomoval i roli komunistů, kteří tehdy v Londýně působili. I když s jejich činností a názory nikdy nesouhlasil, s některými ho pojil blízký vztah. Nejblíže měl k pozdějšímu (poúnorovému) ministrovi zahraničí Vladimíru Clementisovi, který se v roce 1952 stal obětí vykonstruovaného procesu a byl popraven. Ale komunisté byli v Británii obecně velice aktivní a prostřednictvím svého časopisu Mladé Československo, kam například kromě Clementise přispíval i Zdeněk Nejedlý nebo Jiří Hronek, chtěli mít výsadní postavení v rámci exilového tisku v Londýně. Pavel Tigrid takový tiskový monopol nechtěl připustit, a proto spolu s Valtrem Bergerem založili cyklostylovaný Kulturní zápisník. Měsíčník se zabýval hlavně kulturním děním v exilu i v tehdejší Protektorátu. V publikační ráži pak oba pánové začali vydávat čtvrtletník Review, který představoval a přibližoval české literáty britskému čtenáři.⁹⁴

5.4. Návrat domů

Poslední relaci Tigrid odvysílal 12. května 1945 a zároveň československým posluchačům spolu s dalšími odhalil svoji identitu (dosud se do éteru vlastními jmény nepředstavovali). Okamžitě se Tigridovi i jeho kolegům začali ozývat přátelé i rodina. A nepřinášeli zdaleka jen příznivé zprávy. Ota Ornest se tak například dozvěděl o smrti

⁹² KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 40-41

⁹³ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 43-45

⁹⁴ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 48-49

svého bratra, básníka Jiřího Ortena, který tragicky zahynul už v roce 1941. Hrůzné novinky zastihly i Pavla Tigrida. Jeho otec zemřel ještě před nástupem do transportu. Matka i druhá otcova manželka zahynuly v osvětimských plynových komorách. Z nejbližší rodiny mu zbyla jen nevlastní sestra, která uprchla do ciziny. Do Prahy se vrací vládním letadlem dne 13. května a na letišti ho čeká vřelé přijetí. S červeným kobercem i slavnostními projevy. Praha se za šest let jeho pobytu za kanálem jakoby vůbec nezměnila a působila starým dobrým dojmem. Jen lidé se změnili. Většina jeho starých přátel měla po svatbě a zakládala rodiny. Ze všech lidí cítil obrovskou nenávist k Němcům a k nedávno skončené kruté válce.⁹⁵

Po válce Tigrid krátce působil jako úředník na ministerstvu zahraničních věcí. Se svými zkušenostmi z Anglie k tomu měl dobré předpoklady. Své novinářské dráhy se ale nevzdal a přispíval svými články a komentáři do Lidové demokracie. Jeden z komentářů ale jeho kariéru na ministerstvu zhatil. Pod názvem „Věčná otázka našich dějin“ vydal polemiku, ve které se jasně vyslovil proti Československu jako mostu mezi Východem a Západem. Považoval je za pokrytecké. Tigridova slova se dostala dokonce na jednání vlády a byla označena jako útok na politiku Národní fronty. Odchod z úřadu byl nevyhnutelný. Jeho odvolání k soudu se až do únorových dnů roku 1948 nestihlo projednat. To už byl ale Tigrid opět za hranicemi. Práce měl i tak do té doby dost. V časopisech *Obzory* a v novém časopise *Vývoj* založeném roku 1946.⁹⁶

5.5. Další odchod ze země

O vývoji v Československu byl Tigrid přesvědčen už dlouho před únorem. Poznal to hlavně jako novinář, kde vnímal stále sílící vliv Národní fronty. Byl vystaven podobné kampani, jako Ferdinand Peroutka, proti němuž brojil zejména tehdejší šéfredaktor *Tvorby* Gustav Bareš. Tigrid byl v této napjaté době dokonce za své polemické texty a komentáře nazván „zločincem pera“. Když Československo v roce 1947 definitivně zavrhl Marshallův plán (americká poválečná hospodářská pomoc), nepochyboval

⁹⁵ KOSATÍK, P., *Tigrid, poprvé*, Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 54-55

⁹⁶ KOSATÍK, P., *Tigrid, poprvé*, Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 58

o tom, na jakou stranu stát směřuje. Sám se poté v tisku vyznal ze svých pocitů: „(...) *Nejsem doktrinář a nevěřím v žádný z existujících -ismů; věřím v křesťanství, ve svobodu, v demokracii a v lidskou slušnost.*“⁹⁷

Tigríd měl strach z nového Mnichova a paralelu se zkušenostmi roku 1938 viděl i o deset let později. To, co své zemi nejméně přál, byla sovětská sféra vlivu. Na začátku roku 1948 už bylo víceméně jasné, kam Československo směřuje. Už v listopadu 1947 mu jeho britský přítel Cecil C. Parrot nabídl novinářskou cestu po britské zóně v západním Německu. Cestu dlouho zvažoval a dokonce mnohokrát odložil. Nakonec se rozhodl odjet právě včas. Jeho Citroën opustil republiku 19. února 1948. Den poté podal Zenkl s dalšími nekomunistickými ministry demisi. Začal Gottwaldův puč a cesta k převzetí moci.⁹⁸

Zvonek u Tigrídova domu se rozezněl 23. února. V pět hodin ráno si pro něj přišla tajná policie. Doma už byla pouze jeho žena. Proběhla tak pouhá domovní prohlídka. O jeho případném osudu vypovídají osudy dalších stíhaných osob, kterým se nepovedlo včas uprchnout. Mnohaleté žaláře, nucené práce v jáchymovských lágrech a další postihy nebyly rozhodně výjimkou. Jen málokomu se podařilo dodatečně uprchnout. Příkladem může být Emil Ransdorf (představitel československého studentstva a pravicový protipól tehdy velmi aktivního Jiřího Pelikána).⁹⁹

Tigríd se v Německu poměrně rychle zorientoval a 27. února 1948 svolal tiskovou konferenci ve Frankfurtu nad Mohanem, kde západním novinářům bez obalu popsal současné dění ve vlasti. Cestu domů si tak definitivně zavřel, když převrat označil za puč. Jeho velkým cílem bylo dostat za hranice i svoji manželku Ivanu, kterou byl nucen zanechat v bouřlivém prostředí komunistického převratu. Ona sama už nechtěla bez manžela být ani den a všemožně se snažila dostat za ním. Po neúspěšných pokusech

---

⁹⁷ Pavel Tigríd, Smysl Mnichova, in: *Obzory* č.38 (1947), s. 557, in: KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s.

⁹⁸ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 91-93

⁹⁹ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 94

s dopisy, ve kterých se psalo o špatném zdravotním stavu Pavla Tigrida, přišla po radě s přítelem Rudolfem Jílovským na řadu vážná úvaha o emigraci. Ivana Tigridová chtěla uprchnout spolu s bratrem. O útěk se jako první pokusil on. Neúspěšně. Oba to stálo desítky týdnů vazby a důkladné sledování tehdejšími orgány. Když se v Bartolomějské ulici měla hlásit už jen jedinkrát týdně, využila situace a vydala se za hranice. Bratra s matkou na radu známých nechala zatím doma. Hranici přešla s pomocí převaděče a s osmi dolary, které měla zašité v sukni a koupila si jízdenku do Regensburgu. Na tamním nádraží už na ni čekal manžel Pavel. Ivanina matka s bratrem za nimi dorazili v únoru 1949.¹⁰⁰

Tigrid byl velmi známý v exilových kruzích, jak v americké, tak v britské zóně. Brzy se proto v Německu dočkal novinářského průkazu a mohl tak cestovat po celé zemi. V obrovském náporu uprchlíků z Československa tak měl Tigrid poměrně výsadní postavení (v kritickém období mezi lety 1947 a 1950 odešlo na západ do exilu přes 236 tisíc osob). Tigrid se do jejich organizování vrhl s velkým elánem a při svém velikonočním pobytu v Londýně se podílel na vzniku londýnského výboru pro uprchlíky. Jeho cílem byla hlavně koordinace pomocných výborů v jednotlivých zemích. Uprchlické organizace pak vznikaly nejen v Británii, Francii nebo Švýcarsku, ale také třeba v severských zemích, jako Švédsko nebo Norsko. Tigrid v Londýně dostal na starost asi nejproblematičtější oblast západního Německa, které bylo v té době nárazníkovou zónou a sotva mohlo všem exulantům poskytnout práci, natož je uživit. Tigrid proto sháněl peníze pro svou činnost, kde se dalo. Situace v německých táborech přesto nebyla dobrá.¹⁰¹

Žil ve Frankfurtu a mohl se, alespoň okrajově, věnovat psaní. Spolu s Jiřím Kovtunem založil pod hlavičkou Čs. výboru pro pomoc týdeník Svoboda. V něm Tigrid psal o problémech v jednotlivých táborech a rozebíral tristní situaci v Československu.¹⁰²

---

¹⁰⁰ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 95-96

¹⁰¹ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 100-102

¹⁰² KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. 103

5.6. Svobodná Evropa

Svoji touhu po pravidelném rozhlasovém vysílání pro krajany projevovat Pavel Tigríd už při příjezdu do Německa v roce 1948. V Londýně vysílala stále stanice BBC, ve které působil. Už do roku 1942 navíc do Československa proudily vlny Hlasu Ameriky společně s dalšími menšími stanicemi. Tigrídovými představami to ale nevyhovovalo a chtěl vytvořit jednotnou stanici, která by sjednotila vysílání z exilu. V Tigrídově životě se objevil muž, který je obecně považován za tvůrce Svobodné Evropy. Byl jím americký diplomat a politolog George Kennan. Velmi se zabýval sovětským režimem a například samotného Stalina považoval za velmi „nemocného“ diktátora, který svými siláckými gesty zakrývá obavu ze západních mocností. To však sovětský režim nečiní podle Kennana méně nebezpečným a zrádným. Východní blok ho proto logicky považoval za duchovního architekta studené války a narušitele světového míru.¹⁰³

Tato „kennanovská politika“ znamenala zásadní obrat západního pohledu na Sovětský svaz. To mělo za následek založení Výboru pro Svobodnou Evropu v roce 1949. Nezisková organizace sdružující (původně jen americké) bojovníky proti komunismu. Do jejího čela se postavil pozdější americký prezident a hrdina druhé světové války, generál Dwight Eisenhower. Vlna podpory se šířila celými Spojenými státy a v roce 1950 výbor nasbíral patnáct milionů podpisů pod deklaraci odsuzující komunismus. Všichni chtěli ovlivňovat veřejné mínění za železnou oponou.¹⁰⁴

Pavla Tigrída, jakožto známého rozhlasového redaktora a tvůrce oslovil výbor v roce 1950 a nabídl mu práci programového ředitele československé redakce Svobodné Evropy (dále jen RFE) v Mnichově. Stanice ale ještě ani neexistovala. Tigríd proto začal okamžitě lovit v osvědčených vodách svých přátel nebo bývalých a současných kolegů. Za krátkou dobu měl k dispozici okolo stovky lidí okamžitě připravených k práci v rozhlase, ačkoliv mnozí z nich byli v tomto mediálním oboru nováčky. Všichni

¹⁰³ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 114-116

¹⁰⁴ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 118

proto prošli hlasovou přípravou a základními kurzy rozhlasové práce. Jako svého nejbližšího spolupracovníka si Tigríd vybral Jana Stránského, kterého znal už z britského působení v BBC. V prosinci 1950 Pavel Tigríd sestavil i programové schéma, které se úspěšně udrželo po celá padesátá léta, a některé jeho součásti vydržely dokonce do pádu železné opony.¹⁰⁵

Tigrídova pracovitost se projevila téměř ihned. Množstvím odvedené práce nemohla Peroutkova newyorská redakce té Tigrídově v Mnichově konkurovat. Ferdinand Peroutka měl ale přeci jen jednu obrovskou nevýhodu, kterou byla vzdálenost. Informace za oceán putovaly mnohem déle a tamní redakce nemohla ani zdaleka tak rychle reagovat. New York se tak začal více soustředit na satirické motivy a nadčasová témata, která s časem neztrácena význam a aktuálnost. To ale rozevíralo nůžky mezi dvěma redakcemi stále víc a postupem času se obě pracoviště značně odcizila. V srpnu 1952 se dokonce Peroutka dostavil do Mnichova, kde měla být celá problematika vyřešena. Americké vedení redakce se nakonec postavilo za Peroutku a Pavel Tigríd ze své pozice odchází. Oba muži se po zbytek Peroutkova života tolerovali a překvapivě dobře vycházeli. Určitá pachuť po jeho odvolání ale byla stále u Tigrída patrná.¹⁰⁶

5.7. Amerika

Po odchodu z mnichovské redakce se musel poohlédnout po novém domově. Díky skvělé pověsti, kterou si u vedení Svobodné Evropy vybudoval, dostal nabídku vycestovat do Spojených států. Měl se zúčastnit kampaně Crusade of Freedom (Tažení za svobodu), v rámci níž měl představit a vylíčit americkým občanům život za železnou oponou. Do Ameriky ale necestoval úplně naslepo. Za oceánem žil už bratr jeho manželky Ivany i Tigrídova tchyně.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 119-120

¹⁰⁶ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 122-124

¹⁰⁷ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 126-127

Jeho pracovní začátky za oceánem ale zdaleka nebyly tak hladké, jak by se dalo čekat. Postupně Tigrida odmítlo několik redakcí, včetně Hlasu Ameriky, Svobodné Evropy nebo prestižního týdeníku Time. Nezbylo mu proto nic jiného, než se vrátit ke své někdejší newyorské profesi. Jako číšník vystřídal několik podniků například na Manhattanu nebo v Brooklynu. Zažil lepší podniky, ale i třeba irskou hospodu ve zmiňovaném Brooklynu. Známi z Hlasu Ameriky a RFE mu nakonec pomohli a do redakce se dostal. Kromě publikační činnosti se ještě věnoval obchodním aktivitám a občas si stále přivydělával jako číšník. Během hektické doby v padesátých letech se Tigridovým narodily tři děti a jejich život dostal úplně nový směr. Finančně domácnost velmi často dotovala hlavně manželka Ivana, která si našla místo jako distributorka kosmetiky. Takto fungovali Tigridovi až do roku 1960, kdy se opět vrátili do Evropy.

103

5.8. Svědectví

Zřejmě nejvlivnější časopis československého exilu vzniká v roce 1956 pod dojmem XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu. Tam Nikita Chruščov poprvé otevřeně vystupuje proti stalinismu a vymezuje se vůči jeho kultu osobnosti.¹⁰⁸

Na rozdíl od Peroutky nebo Šaldy chtěl Tigrid založit časopis se širokou sítí spolupracovníků a přispěvatelů. Nicméně na výběr mezi svými tehdejšími kolegy příliš neměl. Nakonec Pavel Tigrid shromáždil osmičlennou redakční radu, která se stala základem pro Svědectví. Prvním spolupracovníkem a nejbližším člověkem v radě byl Radomír Luža. Poznali se až v Americe a vedli spolu dlouhé rozhovory. Postupně přibírali do svého kruhu další lidi, většinou budoucí členy redakční rady. Byli mezi nimi např. Vilém Brzorád, Mojmír Povolný nebo Jiří Horák. Zmiňovaný Vilém Brzorád byl později nejvěrnějším Tigridovým spolupracovníkem, který v redakční radě vydržel nejdéle ze všech. S přestávkami až do roku 1983.¹⁰⁹

¹⁰⁸ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 130-138

¹⁰⁹ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 50

„V podstatě pragmatický politický postup, vycházející z poznání, že v dnešním světě mocenské zájmy zhruba převažují nad ideologiemi, ba i mravními hledisky.“¹¹⁰

Takto popsal Tigríd další z událostí, která byla podnětem k založení Svědectví. Události v Maďarsku v říjnu roku 1956. Tehdy pochopil, že s komunisty nelze vést otevřený boj a porazit je silou. Jediné řešení je vést s nimi vnitřní boj.¹¹¹

První číslo Svědectví vychází symbolicky 28. října 1956 a shodou okolností se trefuje doprostřed maďarské krize. První řádky proto uvedl pozdravy Maďarům a Polákům, kteří se chtěli vymanit z komunistické nadvlády, a vyzval k další revoluci ve střední Evropě. Tím se pro československé představitele stal z potenciálního spolupracovníka nepřítelem číslo jedna. Tigrídovi jako optimistovi navíc velmi rychle došlo, že neúčast Američanů při maďarském povstání znamená mnohé. Zahraniční politika USA se opět vrací k appeasementu. To bylo pro řadu lidí, včetně Tigrída, obrovské zklamání.¹¹²

Vydávání takového časopisu ale samozřejmě potřebuje mnoho peněz. Financování časopisu bylo řešeno z velké části sponzorskými příspěvky. V začátcích ale pomáhali i jednotliví dárci, kteří celý projekt pomohli rozjet. Patnáct set dolarů přispěl Tigrídovi a jeho týmu bývalý československý velvyslanec při OSN Jan Papánek. Velkou podporu časopisu poskytla také tiskárna slovenského Sokola v New Jersey. Právě tam bylo vytištěno první číslo, a to za režijní cenu. K dlouhodobým mecenášům se přidal i Tomáš Baťa nebo krajanští podnikatelé za Spojených států.¹¹³

Zlom, jak bylo zmíněno výše, nastal v Tigrídově životě v roce 1960, kdy redakci Svědectví přesunul do Evropy, konkrétně do Paříže. Nové místo mu nabídl Sam S. Walker, který ve francouzském hlavním městě založil nakladatelství Walker & Company a Tigrída si vybral jako evropského ředitele. Záběr nakladatelství byl obrovský. Od vážné literatury po knížky pro děti. I když tato funkce byla velmi náročná

¹¹⁰ TIGRID, P., Marx na Hradčanech, Barrister and Principal, Brno 2001, ISBN 80-85947-76-5, 187 s., s 126

¹¹¹ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 153

¹¹² KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 165

¹¹³ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 168

a Tigríd musel zároveň vést Svědectví, život celé rodiny se zjednodušil. Hlavně po finanční stránce.¹¹⁴

Od samotného počátku Tigríd Svědectví budoval jako časopis s bohatou účastí domácích (československých) autorů, jako byli Jaroslav Seifert nebo Václav Černý. S českými umělci se během šedesátých let hojně setkával i přímo v Paříži. Na svém zájezdu s divadlem ho navštívil například Jiří Grossman, nebo herci Jan Tříska s Václavem Vydrou.¹¹⁵

Tigríd obecně udržoval styky s domácí československou scénou. Jeho vztahy a kontakty s umělci, spisovateli a inteligencí byly natolik intenzivní, že o Československu šedesátých let věděl takřka tolik, jako by nikdy neemigroval. O to intenzivněji (i když zprostředkovaně) prožíval Pražské jaro 1968. Vnímal ho jako novou šanci pro celou zemi i Evropu.¹¹⁶

5.9. Pražské jaro a srpnová okupace

Okupace vojsky Varšavské smlouvy zastihla Tigrída v Rakousku, kde byl na služební cestě na konferenci Evropského fóra. Tehdy do Alpbachu dorazila i početná delegace z Československa. Mezi nimi například spisovatel Bohumil Hrabal, ekonom Václav Klaus nebo filosof Ivan Sviták. Právě s ním hned 21. srpna odjel do Vídně a společně uspořádali první tiskovou konferenci v Rakousku. Na ní všechny informovali o tom, co se na sever od rakouských hranic stalo. Díky tomuto zážitku i bohatému styku s krajany zanedlouho Pavel Tigríd vydává knihu s názvem Pražské jaro, která se později stane jeho bestsellerem. Konec Pražského jara byl pro Tigrída v mnohém velmi bolestný. V roce 1968 totiž přestával být ve vlasti nenáviděným politickým psancem a dokonce dostával (i když zprostředkovaně) prostor v médiích. Okupace všechny jeho naděje opět

---

¹¹⁴ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 176

¹¹⁵ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 208

¹¹⁶ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 217

definitivně zhasila. Dubčekovi a dalším představitelům strany a vlády vyčítal nerozhodnost a malou důslednost v prosazování důležitých cílů.¹¹⁷

Srpen 1968 postavil před československý exil něco, s čím se dosud nesetkal. A sice rozpolcenost. Najednou tu byly dvě exilové generace. Takzvaní „osmačtyřicátníci“ a noví „osmašedesátníci“. Velmi často nemohly existovat dva odlišnější světy. O exulanty z roku 1968 byl za hranicemi o poznání větší zájem, o jakém se generaci Pavla Tigrida mohlo jen znát. Evropa a svět v té době změny ve střední Evropě vnímaly mnohem intenzivněji než před dvaceti lety. Jak Tigrid uvedl ve své knize Politická emigrace v atomovém věku, měli lidé, kteří odešli v srpnu 1968, mnohem větší zastání. Například v podobě evropské levice, která v té době byla velice silná. Po Únoru jakákoliv politická podpora v zahraničí v podstatě chyběla.¹¹⁸

Významnou osobností posrpnového exilu byl někdejší ředitel Československé televize Jiří Pelikán (viz výše). Jakkoliv bychom těžko hledali větší protiklady, něco je spojovalo. A sice židovský původ, který oba prožívali po svém. Každý se za války zachoval odlišně. Po válce se Pelikán stává přesvědčeným marxistou a organizuje prověrky na vysokých školách. Právě komunistického přesvědčení skupiny kolem Listů se Tigrid nejvíce obával. Nebyl si totiž jistý, jaký režim si skutečně tito lidé přejí, pokud by docílili odsunu vojsk. Demokracie Tigridova přesvědčení by to asi nebyla.¹¹⁹

5.10. Charta 77 a sledování StB

Chartu Pavel Tigrid velmi vnímal a podporoval, i když o ní měl povědomí jen ze zahraničního tisku. Později se pokusil o srovnání s polským hnutím Solidarita. To pokládal za velmi pokrokové a dosahovalo podle něho úroveň, které v Československu nikdo nedosáhl. Zatímco Solidarita byla prý symbolem spojení všech Poláků, včetně

---

¹¹⁷ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 218-220

¹¹⁸ TIGRID, P., Politická emigrace v atomovém věku, Prostor, Praha 1990, ISBN 80-85190-00-1, 137 s., s. 98

¹¹⁹ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 227

dělnictva, Charta 77 měla v podstatě intelektuální základ, který měl velmi malou šanci oslovit dělnickou třídu. Polský přístup dával domácí scéně za vzor dlouhá léta.¹²⁰

Díky svým postojům byl Pavel Tigrid po mnoho let v hledáčku Státní bezpečnosti, která ho hlídala dokonce i v jeho novém francouzském domově. Někteří z agentů se dokonce dostali do jeho bezprostřední blízkosti, navštěvovali ho doma nebo přispívali do Svědectví. Toto sledování neslo nepříjemné následky nejen pro Tigrida, ale samozřejmě i pro jeho přátele. V roce 1977 byl proto zatčen jeho přítel Ota Ornest za korespondenci s Paříží, ve které Tigridovi posílal dopisy a texty Václava Havla a dalších disidentů.¹²¹

5.11. Osmdesátá léta, rok 1989 a léta po něm

Počátkem osmdesátých let byl Tigrid ve věku, kdy mnozí už pomýšlejí na penzi. A právě v té době přišly první spekulace, zda vedení Svědectví nepřenechat mladším kolegům. Reagoval tím i na kritiku z řad mladého undergroundu, který byl v Československu v té době v plné síle. Například začínající novinář Ivan Lamper z časopisu Revolver Revue vyčítal Tigridovi jeho přílišný exulantský sentiment. Tigrid podle něho nenabízí řešení nové generaci, která by měla dostat zelenou. Předat vládu mladším se pokoušel vícekrát. V roce 1982 se uvažovalo o jeho nástupcích. Nejsilněji zaznívala jména básníka Jiřího Gruši nebo Lídy Rakušanové. V roce 1984 chtěl redigování časopisu svěřit dalším mladším kolegům. Všechny tyto pokusy ale skončily pouze omlazením celé redakční rady. Ráz časopisu i nadále neúnavně určoval Pavel Tigrid. Nicméně kontakt s mladými kolegy přímo vyhledával a neúnavně s nimi diskutoval a bral je jako oživení Svědectví.¹²²

S Václavem Havlem se znali už od šedesátých let. Už v počátcích jejich přátelství poznal Tigrid ve Václavu Havlovi člověka, kterého v Československu dlouho postrádal.

---

¹²⁰ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 248

¹²¹ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 270

¹²² KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 283

Jako muže, který povede společnost k demokracii. Od roku 1969, kdy se hranice mezi východem a západem ještě více uzamkly, zbyla oběma mužům jen korespondence.¹²³

Předělem v jejich vztahu byla polovina osmdesátých let a nástup Michaila Gorbačova k moci v Sovětském svazu. Pavel Tigríd si význam jeho osoby zpočátku příliš neuvědomoval a narozdíl například od Jiřího Pelikána ho považoval jen za dalšího komunistu v řadě. Přerod přišel tehdy, když začal pozorovat změny ve francouzské levici. Dosavadní tvrdí zastánci Kremlu a přesvědčení komunisté se najednou stali kritiky a de facto přešli na stranu Tigrída.¹²⁴

Otevřenou podporu Václava Havla Tigríd projevil v létě 1989 v komentáři s názvem *Zpráva o stavu střední Evropy*. V něm Tigríd spolu s Jiřinou Šiklovou kritizují politickou situaci v ČSSR a hledají novou vůdčí osobnost, která by otěže v zemi mohla převzít. Jedno bylo Tigrídovi jasné hned. Politický vývoj nesmí sklouznout k novému Pražskému jaru. V reformní komunismus ostatně nikdy nevěřil a byl jeho odpůrcem. V tom se lišil jak od Dubčeka, tak od Gorbačova. Byl stále přesvědčeným masarykovcem a ideje první republiky mu byly i po dlouhých desetiletích blízké. Tady byla další odlišnost od Jiřího Pelikána. Ten Havla považoval za znamenitého bojovníka za lidská práva, ale odmítal, aby ho kdokoliv stavěl proti Dubčekovi.¹²⁵

Tigríd sledoval události 17. listopadu z domova v Paříži s velkým očekáváním. Když Václav Havel podal kandidaturu na prezidenta republiky, Tigríd pochopil, že to, za co celý život bojoval, je tady. Do Prahy přiletěl 27. prosince. Když přišla nabídka stát se členem jeho týmu poradců, neváhal ani minutu a ve funkci setrval až do roku 1992. Velmi bolestně pak vnímal zejména rozdělení Československa na dva státy. Báł se o rozměry demokracie i o to, jaké vztahy obě rozdělené země naváží.¹²⁶

¹²³ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 290

¹²⁴ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 292; (Mýty v sutinách, Svědectví č. 77, 1986, s.9)

¹²⁵ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 295-296

¹²⁶ KOSATÍK, P., Tigríd, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s., s. 300-301

Žil střídavě v Praze a v Paříži. Když v roce 1994 přijal místo v Klausově vládě jako ministr kultury, jeho pobyty v českém hlavním městě se prodlužovaly. Zároveň bylo jeho další ambicí přesídlit se Svědectvím do Prahy. První porevoluční čísla totiž měla velmi kladný ohlas. Vysněných padesát tisíc prodaných výtisků se ale ukázalo jako neuskutečnitelný sen a Svědectví na své popularitě výrazně ztratilo. Díky politickým funkcím navíc Tigridovi nezbývalo na psaní a redigování mnoho času. Své pocity a zklamání z rozpadu republiky proto umístil do posledního čísla Svědectví z roku 1992 v úvodníku „Republika hledá svého autora“. I přes mnohá zklamání byl optimistický jak z hlediska ekonomické, tak politické budoucnosti země. Po definitivním odchodu z veřejných funkcí v roce 1998 trávil velkou část roku s rodinou ve Francii, kde také poslední srpnový den roku 2003 umírá. Jeho pohřbu se zúčastnili vrcholní představitelé politické scény jako Václav Havel, Petr Pithart nebo Pavel Dostál.¹²⁷

6. Analýza rozdílů Listů a Svědectví

Tato kapitola se věnuje samotné komparaci a analýze zkoumaných médií. Svědectví a Listy jsou tu srovnávány na základě dvou přelomových událostí československé i evropské historie. Konkrétně srpnových událostí roku 1968 a prohlášení a podpisu Charty 77. Pro přehlednost jsou jednotlivá vydání zdrojována na konci každého odstavce přímo v závorkách. Dostupnost titulů a další podrobnosti jsou uvedeny na konci diplomové práce.

6.1. Cíle a metody analýzy

Texty v obou exilových časopisech budou zkoumány na základě hodnocení jednotlivých událostí v československých dějinách 20. století. Obsahová a formální stránka bude analyzována na základě reflexe událostí ze srpna 1968, roku 1977 (Charty) a konečně

---

¹²⁷ KOSATÍK, P., Tigrid, poprvé, , Mladá fronta, Praha 2013, ISBN 987-80-204-2026-8, 346 s. , s. 318-319

u obou periodik. Hlavním cílem je zachytit rozdílné nahlížení obou periodik na zmíněné události. Bude zkoumán hlavně obsah článků, jejich zaměření a podtext.

Exilová periodika byla studována na webu Ústavu pro studium totalitních režimů a na stránkách www.scriptum.cz, kde byla digitalizována. Detailní odkaz na příslušné stránky se nachází na konci diplomové práce.

Cílem analýzy bude na základě klíčových událostí postihnout rozdíly v tvorbě časopisů Listy a Svědectví. A to i s ohledem na obě vůdčí osobnosti zkoumaných periodik. Na konkrétních příkladech bude demonstrován odlišný postoj Pavla Tigrida a Jiřího Pelikána v klíčových otázkách poválečných dějin Československa.

6.2. Pražské jaro a invaze očima Svědectví

Pavel Tigrid a celá skupina kolem Svědectví vnímala srpnové události jako akt obrovské křivdy a zrady ze strany Sovětského svazu a dalších zemí. V roce 1969 bylo vydáno rozsáhlé trojčíslo Svědectví, aby mohlo dopodrobna rozebrat veškeré aspekty vpádu vojsk a okupace. Hned v úvodu si bere tradičně slovo Pavel Tigrid. První stránky zpracoval formou dopisu. „*Vám pozdrav, paní Larisso*“ je jakýmsi poděkováním konkrétní osobě, která na Rudém náměstí v Moskvě proti invazi do Československa protestovala. Byly to velké díky těm, kteří riskovali svoji svobodu a svým, byť velmi krátkým, protestem vyjádřili podporu lidem v tuzemsku.¹²⁸

Následující stránky jsou věnovány velmi detailnímu výčtu jednotlivých událostí, které okupaci Československa předcházely. Setkáváme se tu s podrobnou historií od doby, kdy ve funkci skončil Antonín Novotný a nastala takzvaná „dubčekovská“ éra. Výčet obsahuje i jednotlivé projevy nejvyšších politiků, detailní popis jednotlivých kroků Pražského jara i záznamy z jednání s Leonidem Brežněvem a předokupační krizi.

„*My vám po tomto jednání důvěřujeme, ale neopovažujte se nás zklamat; pak bychom museli sáhnout k nejhoršímu.*“¹²⁹

¹²⁸ Svědectví, ročník VIII. 1968, č. 38, s. 119, dostupné na: www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

¹²⁹ Brežněvova věta při loučení s Dubčekem po jednání v Čierné nad Tisou (citováno V. Biľakem na plénu ÚV KSČ v listopadu 1968)

¹³⁰ Svědectví, ročník IX. 1969, č. 39, s. 259, dostupné na: www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

I tato výhrušná věta se ve Svědectví objevila. List chtěl co nejhluběji odhalit zločinnost celé sovětské politiky, která podle Svitáka musela československý proces zastavit zvenčí, když se jí nepodařilo jej rozvrátit prostřednictvím páté kolony dogmatiků v KSČ.¹³⁰ (Svědectví, ročník IX, 1969, str. 259)

Již zmiňovaný Ivan Sviták sestavil v rámci devátého ročníku Svědectví také „Desatero pro okupovaného intelektuála“, která je jakýmsi návodem pro přežití v těžké době. V této souvislosti je vhodné zdůraznit dva nejzajímavější body ze zmíněného seznamu:

7. Svobodný člověk usiluje o své lidství, neusiluje o vládu a nechce být ovládán. Svoboda je podstatou člověka a tkví v lidské praxi. Cesta ke svobodě není v hledání moci, v násilí, ale v chápání nesvobody.

9. Být radikální znamená věřit v rozum, angažovat se pro pravdu a jednat. Uvědom si, že nad gangstery světa vládne největší gangster – čas. Nedej se zahnat do bezpečí stáda, do jistot iluzí a do ochrany „realistů“.¹³¹ (Svědectví, ročník IX, 1969, str. 188).

První pookupační vydání je rovněž plné reminiscencí klasiků z 19. století, kteří kdysi také bojovali za národní zájmy. O autokracii a veřejném mínění se v Pražských novinách z 6. dubna 1848 vyjadřoval Karel Sabina. Jeho odkaz a odkaz mnoha dalších literátů z období rakouské revoluce, je ve Svědectví velmi patrný. Boj za českou otázku se podle autorů nijak nemění. Ať už je nepřitelem Rakousko nebo Rusko¹³² (Svědectví, ročník IX, 1969, str. 197).

Ve Svědectví je zmíněna další, nepřilíš zveřejňovaná událost. A sice dotazy dopisovatele České tiskové kanceláře ze Spojených států Karla Krále na tehdejšího generálního tajemníka OSN U Thanta na konci července 1968. Král prostřednictvím

¹³¹ Svědectví, ročník IX. 1969, č. 39, s. 188, dostupné na: www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

¹³² Svědectví, ročník IX. 1969, č. 39, s. 197, dostupné na: www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

tiskového mluvčího vznesl celkem tři závažné dotazy ohledně obrodného procesu v Československu. K překvapení se tajemník k situaci ve střední Evropě odmítl vyjádřit. Celá akce, která se později ukázala jako samostatný počín (bez vědomí redakce) redaktora Krále, vyvolala obrovskou vlnu zájmu ze strany ostatních, zejména západních novinářů. Panovalo totiž značné podezření, zda Král není pověřen Prahou nebo Moskvou jako takzvaný „pokusný balónek“. Když byly veškeré tyto spekulace vyvráceny, byl Thant zahlcen československou otázkou ze strany desítek žurnalistů. Ani v tomto případě a pod tímto tlakem se nevyjádřil. Pro mnohé bylo jeho mlčení velkým zklamáním. Od postupů Karla Krále se později distancoval i Černínský palác a po vpádu vojsk ho jeho zvědavost dokonce připravila o post redaktora ČTK. V tomto případě se jedná o jednu z prvních zmínek o zahraničním přesahu okupace Československa vojsky Varšavského paktu ¹³³

Desátý ročník Svědectví se pak nese v duchu obrovské kritiky prezidenta Gustáva Husáka, který je podle autorů ztělesněním normalizačních praktik, ke kterým režim pomalu přistupuje. Zavedení tuhé cenzury v tisku, televizi i rozhlase nebo čistky ve zpravodajských redakcích. To vše je podle Svědectví negativní důsledek normalizace. ¹³⁴

Kromě Husáka a nové politické garnitury se Tigris nevyhýbá ani tématu Alexandera Dubčeka a kritiky některých jeho kroků. Vyčítá mu hlavně jeho nerozhodnost, nevelkou politickou zkušenost a chorobnou váhavost zavádět některé kroky. Na dalších stránkách podrobně rozebírá, zda bylo možné nebo moudré bránit se okupantům. V této souvislosti časopis přináší srovnání s Budapeští v roce 1956. Tigris každopádně ve velký posun po případném úspěchu Pražského jara příliš nevěřil. Byl skeptický

---

¹³³ Svědectví, ročník IX. 1969, č. 39, s. 262, dostupné na: www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

¹³⁴ Svědectví, ročník IX. 1969, č. 40, s. 3, dostupné na: www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

¹³⁵ Svědectví, ročník IX. 1969, č. 40, s. 79-81, dostupné na: www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

k jakékoliv formě socialismu v Československu i ve světě. Toto zřízení je pro něho nereformovatelné. Právě v tomto názoru se nejvíc rozcházejí právě s Pelikánem¹³⁵

Tigris si v desátém ročníku všímá jednoho zajímavého fenoménu. V Paříži má jedinečnou možnost sledovat reakce francouzské levice na okupaci Československa. Podle něho vrazila celá akce klín mezi francouzské socialisty a komunisty. Poukazuje tím na značnou roztržičnost těchto politických sil a nekonzistentnost jejich názorů na dění ve střední Evropě. S úlevou proto Pavel Tigris považuje socialismus ve Francii za nemyslitelný. A to právě kvůli neustálým změnám názorů a fragmentaci francouzské levicové politiky.¹³⁶

Jaroslav Louda pak na straně 23 znovu potvrzuje názor celé redakce Svědectví. Jakékoliv pokusy o změny v satelitních zemích budou potlačeny hlavním hegemonem východní politiky – Sovětským svazem. A to za použití jakýchkoliv prostředků. Louda považuje jakékoliv ekonomické reformy bez západních trhů za nemožné. O tom svědčí i nový sovětský požadavek. Ten hovoří o zvýšení podílu zahraničního obchodu se socialistickými zeměmi z dosavadních 70 % na 85 %. Sovětský stát tak de facto odřídil Československu cestu k efektivnímu hospodářskému rozvoji. Moskva navíc stále víc tlačí na svoje výsadní postavení v rámci RVHP. A podle Loudy se tak děje i přesto, že iracionalita takové ekonomické politiky byla v minulosti několikrát jasně dokázána. Jde tak podle něho o pošlapání jednoho z dalších pozůstatků Pražského jara.¹³⁷

Zajímavý je i další pohled Pavla Tigrise na osobnost Alexandra Dubčeka. V jednom ze článků je srovnáván s americkým prezidentem Kennedym: „(...) *sen Kennedyho (a jeho bratra) se rozplynul v kouři výstřelů dvou osamělých, poblouznilých fanatiků; sen Alexandra Dubčeka byl patnáct měsíců škrčen a nakonec uškrčen a rozšlapán kolektivním úsilím zfašizovaných fanatiků moci.*“¹³⁸ Tigris zároveň poukazuje na

---

¹³⁶ Svědectví, ročník X. 1969, č. 37, s. 14, dostupné na: www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

¹³⁷ Svědectví, ročník X. 1969, č. 37, s.23-25, dostupné na: www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

¹³⁸ Svědectví, ročník X. 1969, č. 37, s.78, dostupné na: www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

Dubčekovu snahu o demokratizaci totalitního režimu. Podle něho si ale soudruzi v lednu 1968 dali příliš velký, až nespelnitelný slib. Politicky prý Dubčeka skolil jeho nezdolný optimismus. Opět mu zde vyčítá jeho nerozhodnost a přehnanou váhavost u důležitých politických rozhodnutí.¹³⁸

Podobně se v čísle 37 z roku 1969 vyjadřuje i Ivan Sviták. Ve své stati „Extremismus pravdy“ se z několika pohledů zabývá posrpnovým vývojem. V desátém bodě svého článku dopěl k otázce, zda je socialistická demokracie vůbec možná. Ta podle jeho slov není myslitelná jako mocenský monopol kterékoliv strany. Komunistická elita totiž nikdy nepřijme pluralitní politický systém: *„Kdyby se ve fotbalovém zápasu vyhradila jedna strana, že po každém úspěchu soupeře bude dávat tak dlouho pokutové kopy, dokud se opět nezmocní vedení, pak by ovšem každé mužstvo invalidů muselo vyhrát nad olympijským mistrem světa. S demokratickými ilusemi a pravidly fair hry nelze hrát s mocenskou elitou komunistických zemí žádnou hru; a je nemoudré ji začínat, ať se politik jmenuje Dubček nebo Nixon.“* Tento článek je dalším důkazem, že Svědectví a jeho redaktoři byli k iluzi politické plurality v Československu od počátku skeptičtí.¹³⁹

Tématem Alexandera Dubčeka se Svědectví zabývalo i v roce 1970. Konkrétně v 38. čísle. Článek s nerudovským nadpisem „Kam s ním?“ řešil otázku, jak normalizační komunisté s reformním komunistou naloží. Kromě jasného vyloučení ze všech stranických funkcí Svědectví skloňuje i další alternativy, které Dubčekovi po srpnu hrozí. Spekulovalo se o vyloučení z KSČ nebo dokonce o politickém procesu. Autor ale na tomto místě vznáší myšlenku, že politické procesy už v této době aktuální nejsou. Nová politická praxe velí poslat odpůrce do penze, do zapomnění nebo diplomatických služeb. A právě tato varianta nakonec zvítězila. Otázkou pro vedení strany ale bylo, kam Dubčeka v rámci velvyslaneckého postu poslat. Dubček nakonec zakotvil v Turecku. Ačkoliv už tehdy bylo členem Severoatlantické aliance a komunisté zde stáli mimo zákon. Z hlediska geografického to byla nejpříjemnější varianta. Autor vypichuje jednu velmi zajímavou analogii. V budově československého zastoupení v Ankaře totiž za války sídlil úřad vyslance von Papena, bývalého říšského kancléře, který se stal nacistickému režimu nepohodlným a přesto stále užitečným v diplomatických službách.

¹³⁹ Svědectví, ročník X, 1969, č. 37, s. 31, dostupné na www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

Přesto ani daleko od domova není Dubček v absolutním bezpečí. Jeho návštěvy a porady v Praze mohou kdykoliv eskalovat.¹⁴⁰

6.3. Pražské jaro a invaze očima Listů

Také první oficiální číslo Pelikánových Listů je pochopitelně věnováno srpnovým událostem roku 1968, ačkoliv jsou vydávány až od roku 1971. Zásah v Československu je tu jasně odsouzen. Na vůbec první stránce vidíme článek s názvem „Proč nesmíme mlčet“. V něm se autor zabývá hlavně potlačením tisku v Československu a nepřijatelné cenzuře v zemi. Média tím podle něj ztratila svoji základní funkci. A sice funkci tlumočnicka veřejného mínění. Rozdíl oproti Svědectví je tu zřejmý. Pelikán tu obhájí myšlenky demokratického socialismu (jako velký příznivec Pražského jara). V tom je velký rozdíl oproti Tigridovi, který v reformu socialismu nikdy nevěřil. Pelikán tu jasně naznačuje svoji víru v reformu socialismu: *„Hlavní je zásada, že je nutno pokračovat v aktivním boji za osvobození naší země od okupace a za právo našeho lidu volit si svou vlastní cestu k socialismu, který by odpovídal našim tradicím, podmínkám, mentalitě a hlavně vůli většiny našich obyvatel.“* Dalším důkazem je příslib Jiřího Pelikána, že Listy budou informovat o případných podobných demokratizačních pokusech v ostatních socialistických státech.¹⁴¹

Ve stejném čísle objevujeme stať Laurieho Aaronse, předsedu komunistické strany Austrálie, který invazi rovněž odsuzuje a poukazuje na to, že vývoj tím správným směrem byl v ČSSR potlačen. Článků od takto vzdálených komunistických stran není v exilových časopisech mnoho. Aarons považuje Pražské jaro za jednu z nevýznamnějších událostí světové revoluce a vyjadřuje mu plnou podporu.¹⁴²

Náznamy pochybností o ideálech Pražského jara ve svém článku nabízí až Zdeněk Hejzlar, když vyjadřuje nejistotu, zda by nové vedení KSČ zvládlo špatnou

¹⁴⁰ Svědectví, ročník XI, 1970, č. 38, s. 166-167, dostupné na www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

¹⁴¹ Listy, č.1, leden 1971, s.1,2, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁴² Listy, č.1, leden 1971, s..2, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

hospodářskou a politickou situaci. Ekonomiku a rozhořčení lidí totiž Hejzlar považuje za velmi těžký úkol k řešení. Navíc zde poukazuje na socialismus v československém prostředí, který byl prý nastaven pomocí nesmlouvavé sovětské byrokracie. Ta byla podle Hejzlara v přímém rozporu s našimi hodnotami a tradicemi, které nastavila první republika a ideály prezidenta Masaryka. Československo je proto v rámci východního bloku specifickou zemí. Právě proto podle Hejzlara vznikaly v československé komunistické straně opoziční proudy, které přímo i nepřímo vedly k požadavkům plurality. Vyjadřuje také jistotu, že další pokusy o změnu režimních struktur budou pokračovat nejen v Československu, ale i v dalších zemích.¹⁴³

Na straně deváté v článku Poučení z Polska nabízí Jiří Pelikán zajímavé srovnání s událostmi v Polsku roku 1970, kde intervence reálně hrozila. Na sever od československých hranic by ale vpád podle něj jistě znamenal pravý masakr, protože dělníci a obyvatelé Polska by se tankům jistě bránili. Celá věc byla nakonec vyřešena diplomaticky a vedla k odstoupení vůdce tamní strany Wladysława Gomułky.¹⁴⁴

Hluboké rozhořčení se v Listech projevilo i postupným zveřejňováním jmen těch, kteří měli podepsat zvací dopis pro tanky a vojska Varšavské smlouvy. V prvním čísle Listů tak nacházíme seznam prvních 25 (podle slov autora) vlastizrádců. Jsou mezi nimi známá jména jako tajemníci ÚV KSČ Vasil Biľak, Oldřich Švestka nebo Alois Indra s Antonínem Kapkem. Autor na tomto místě poukazuje na rozpor ve výpovědích klíčových členů komunistické strany. V projevech těsně po okupaci tvrdili, že okupace nebyla nevyhnutelná, pokud by byl Dubček rozhodnější a rozumnější. Na začátku sedmdesátých let ale otáčejí. Intervence byla nevyhnutelná. Autor tu jasně ukazuje jejich strach z moskevského vedení. Je lepší být v pozici toho, kdo pozváním vojsk „zachránil“ situaci, než tím, kdo jen přihlížel.¹⁴⁵

Pelikán vyjadřuje v Listech značné antipatie vůči prezidentu Husákovi. Kromě cenzury v médiích vyzdvihuje i významné škrty na půdě největší scény v zemi, v Národním

¹⁴³ Listy, č.1, leden 1971, s.6, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁴⁴ Listy, č.1, leden 1971, s.9, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁴⁵ Listy, č.1, leden 1971, s.11-12, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

divadle v Praze. Všechny zkoušky i představení musí být pod dohledem zástupce komunistické strany a v uváděných inscenacích se houfně škrtají nepohodlné pasáže. To se týká i humanistické hry Hoře z rozumu. To je podle autora jasným důkazem, kam to Husákova garnitura dotáhla. Hovoří se tu o slepé uličce, kam komunisté českou kulturu zavedli. Dokonce se v jedné hře cenzuruje i jméno švédského krále Gustava Adolfa, které příliš evokuje jméno prvního (generálního) tajemníka ÚV KSČ. Posrpnový úpadek kultury je v Listech zmiňován a kritizován opakovaně.¹⁴⁶

Pelikánovy Listy se v mnohém odkazují na zahraniční komunistické strany a na tzv. Prohlášení Socialistického hnutí občanů. Lidem okolo Listů evidentně velmi záleželo na názorech ostatních socialistických stran i domácích levice. V tom je další z rozdílů oproti Svědectví, kde takové pasáže postrádáme.¹⁴⁷

Další číslo se na titulní straně podrobně věnuje sedmi stům dnů Gustáva Husáka u vlády v zemi. Kromě klasické kritiky cenzury médií a literatury objevujeme nová jména těch, kteří v roce 1968 pozvali vojska a jejich seznam se tak rozrůstá. Je tu citován i článek z Moskevské pravdy z 22. srpna 1968, kde se píše o dopise, kterým některé stranické špičky zvou pět armád na pomoc socialismu do Československa. V Listech je zároveň zveřejněn i počet politických vězňů v zemi. Jejich přesný počet nikdo podle Listů nezná. Chybí o nich jakákoliv evidence. Toto číslo obsahuje i seznam členů Hnutí revoluční mládeže, kteří skončili ve vazbě.¹⁴⁸

Listy se pak také vrací k Janu Palachovi a jeho odkazu. Článek nese název Nenávist až za hrob a reflektuje odstranění náhrobní desky i záplavy květin a věnců. Palachova smrt je dáována do souvislosti se smrtí Jana Husa, jehož popel byl v roce 1415 vhozen do Rýna a de facto byla jeho památka odstraněna. Doslova článek končí: „*Je to dost nepatrný rozdíl za těch pět set let.*“¹⁴⁹

---

¹⁴⁶ Listy, č.1, leden 1971, s.17-19, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁴⁷ Listy, č.1, leden 1971, s.20, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁴⁸ Listy, č.2, březen 1971, s.10, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁴⁹ Listy, č.2, březen 1971, s.14-15, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

V dalším čísle Listy otiskly úvodník *Mlýny politických procesů*, ve kterých se řeší celkem 19 případů odsouzení mladých lidí, kteří se sice hlásili k marxismu, ale odmítali vojenskou intervenci jako mezinárodní pomoc. Souzeni byli podle článku i mnozí vysocí představitelé armády a zejména pohraniční stráž. Soud je obvinil za to, že po srpnu nechali příliš mnoho lidí uprchnout přes státní hranici. A další a další žaloby se snažely na osobnosti z kultury nebo médií.¹⁵⁰

Z čeho měli ale dle Listů komunisté největší strach, byl pohřeb spisovatele a scénáristy Jana Procházky (mimo jiné autora snímku *Ucho*). Na pietní akci měla proto eminentní zájem Státní bezpečnost, která celý obřad obrazově i zvukově zaznamenávala. Pohřeb navštívili i politici Pražského jara, spisovatelé a další umělci. Článek nabízí opět pohled do minulosti. Masová účast by prý neměla být pro režim překvapením. Vždyť už od pohřbu K. H. Borovského jsou takové pohřby spíše politickými manifestacemi. Pohřeb reformisty Jan Procházky byl proto bedlivě sřežen a považován za akci pravice. Na akci vystupuje se svou smuteční řečí i spisovatel Pavel Kohout. Celý přepis jeho projevu je v Listech také otištěn.¹⁵¹

XXIV. sjezd ÚV Komunistické strany Sovětského svazu je dalším z témat posrpnových Listů. Jiří Pelikán v nich dává jasně najevo jeho zbytečnost a pokrytectví. Jeho načasování považuje za nevkusné a spíše běžné pro období Antonína Novotného. A Pelikán se skutečně nemýlil. K žádným změnám, které by se přímo dotkly obyvatel, sjezd nevedl a celá akce vyzněla naprázdno. Lidé se prý spíše věnovali probíhajícímu hokejovému šampionátu ve Švýcarsku nebo přípravám na Velikonoce.¹⁵²

Listy pak na straně 32 referují o záměrném zatajování některých důležitých skutečností srpna 1968. Normalizovaná média prý „taktně mlčí“ například o zatčení legitimních představitelů komunistické strany a o jejich odvlečení do Sovětského svazu, což nemá v dějinách obdoby. Jako důkaz je připojeno svědectví jednoho ze spolupracovníků StB,

---

¹⁵⁰ Listy, č.3, květen 1971, s.16, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁵¹ Listy, č.3, květen 1971, s.3, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁵² Listy, č.3, květen 1971, s.20-22, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

který se zatčení Dubčeka osobně zúčastnil. Článek „Jak se Dubček „připojil“ k delegaci v Moskvě“ tak jasně ilustruje politiku zatajování tehdejší vládnoucí garnitury.¹⁵³

V červencovém dvojčísle z roku 1971 najdeme článek Jiřího Pelikána „Pokus o normalizaci nenormálního“. V textu shrnuje výsledky XIV. sjezdu Komunistické strany. Události z ledna 1968 tu byly označeny za kontrarevoluci a schválený program byl shledán jako revizionistický. Podle Pelikána se nejedná o výrazné překvapení. „*Po téměř třech letech bojů, čistek, kooptování, zastrasování a odvolávání přijatých usnesení se konečně podařilo dát dohromady jakousi stranu, která bude zřejmě na delší dobu imunní vůči všem novým myšlenkám a hledáním a jejíž vedoucí skupina nemůže být nakažena kacířstvím nezávislosti, neboť si je dobře vědoma toho, že vládne jen z milosti cizí moci.*“. Husák podle Pelikána cítí antipatii většiny obyvatel, a proto nepřipouští jakoukoliv šanci na politický dialog. Poukazuje také na to, že i podle přijatých dokumentů se měla vojska postupně stahovat z československého území, až budou kontrarevoluční síly potlačeny. Na sjezdu však na tento problém nikdo nepoukázal. A podle Pelikána to svědčí o Brežněvově nedůvěře k Husákovu vedení. Ten se přitom nevyhýbá stálé kritice Alexandra Dubčeka. Tentokrát ale prostřednictvím Antonína Novotného, který podle Husáka svojí politikou zapříčinil vznik opozičních sil ve straně. Účel diskreditace je zjevný. Dubček se těší stále velké oblibě u veřejnosti, což jeho plánům nenahrává. Pelikán tvrdě kritizuje i Husákovo teatrální adorování Klementa Gottwalda. Oba muži podle něj totiž ztělesňují bezmeznou podřízenost moskevskému diktátu, i kdyby to mělo stát svobodu nebo život politické odpůrce nebo nepřátele režimu.¹⁵⁴

6.4. Reflexe okupace roku 1968

Oba exilové časopisy vnímají srpen 1968 jako jedno z největších ponížení v dějinách českého národa. Přesto se mezi oběma periodiky objevuje řada odlišností. Je to například přístup k Pražskému jaru jako takovému. Zatímco Jiří Pelikán a Listy v něm vidí velkou promarněnou šanci, Pavel Tigrid v jeho úspěch vlastně nikdy nevěřil.

¹⁵³ Listy, č.3, květen 1971, s.32, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁵⁴ Listy, č.4-5, červenec 1971, s.1-2, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

Komunismus totiž zásadně považoval za systém, který nejde žádnými procesy zlidštit a vnést do něj demokratické prvky.

Listy ho naopak vnímají velmi pozitivně. S tímto se úzce pojí osobnost Alexandra Dubčeka, který je na jedné straně považován za hrdinu, který si prošel peklem (Listy) a na straně druhé naivním člověkem, který si se svými politickými kolegy kladl nespelnitelné cíle. I když i Pavel Tigrid píše o Dubčekovi s velikou úctou, jeho statě obsahují více ironizujících prvků. Pelikán v socialismus s lidskou tváří evidentně velmi věřil a jeho zklamání je v Listech velmi patrné.

Obě periodika věnují okupaci velký prostor a několik čísel. V době vzniku nebylo zřejmě většího tématu. A to v celosvětovém kontextu. Kromě reflektování událostí v Československu ale stránky Listů i Svědectví obsahují další rubriky. Najdeme tu mnoho kulturních příspěvků, jako jsou básně, krátké povídky, atp. stejně jako reakce zahraničního tisku (francouzské, italské, ale i britské a americké deníky). Objevují se zde jak důležité zahraniční agenturní zprávy a události, tak komentáře k nejnovějšímu dění v Československu i ve světě.

Pohled Listů je podle zkoumaných časopisů více politický. Na svých stránkách věnuje velký prostor jednotlivým sjezdům strany a jejich výsledkům. To může být náznakem trvajících zájmu Jiřího Pelikána o dění v komunistické straně, které byl součástí. Tigridovo Svědectví řádky věnuje většinou názorovým článkům. Ať už ekonomickým, tak třeba i politickým. V nich se věnují např. Alexandru Dubčekovi a jeho úloze při Pražském jaru. A často je na stránkách Svědectví podrobován silné kritice.

6.5. Charta 77 pohledem Svědectví

Podpisu Charty 77 se Svědectví věnuje už zkraje roku 1977. Již na prvních stránkách čísla 53 je mu věnován rozsáhlý prostor. V rubrice Poznámky k událostem je shrnut význam demokratické opozice v Československu. Připomíná podobné pokusy z minulých let, které se ale nesesetaly s úspěchem: *„(...) všechny pokusy – a kolik jich bylo v zemích reálného socialismu v posledních třiceti letech! – o liberalizaci,*

*demokratizaci, humanizaci systému skončily fiaskem. Pražské jaro bylo školským příkladem faktu, že svoboda není na příděl.*¹⁵⁵

Charta má podle Tigrida i přes všechny nešťastné historické souvislosti obrovskou váhu. A to nejen pro Československo. Odezva ze zahraničí na sebe nenechala dlouho čekat. Le Monde, The Times, Frankfurter Allgemeine Zeitung a další velké evropské deníky otiskly plné znění Charty 77. I podle Svědectví je Charta důkazem ohromné mravní síly a vzepětí široké veřejnosti. I když se pod ni zpočátku podepsaly řádově stovky lidí, odráží náladu a pocity celé společnosti. Tigrid nabízí i zajímavé srovnání s Akčním programem z roku 1968, který byl podle něho jen sebeobranným procesem moci, která pomalu, ale jistě krachovala. Charta jde mnohem dál. Jde jí o ideály svobody a demokracie a nejen o revizi stávajícího systému a podporu politické plurality: „*Akční program 1968 byl přehled politických intencí mocenské skupiny; Charta 77 je deklarace lidských a občanských práv a požadavků sine qua non (...) nikoliv, jak přežít v skrčenosti, ale jak žít v důstojnosti.*“¹⁵⁶

Svědectví se zabývá i poměrně rychlou reakcí státního aparátu. Ta přišla poměrně rychle už 8. ledna 1977. Právě tehdy vychází první výhrušné články v Rudém právu, kde je zpochybňována legitimita a legálnost Charty. O dva dny později se konají první výslechy. StB zadržela mluvčího Charty, filozofa Jana Patočku nebo spisovatele Pavla Kohouta či bývalého politika Františka Kriegla. V textu následuje další výčet jednotlivých událostí den po dni až do 20. února.¹⁵⁷

Na straně 53 Svědectví otisklo výpověď pro gymnaziálního profesora z Prachatic Jaroslava Urbana. Byl vyhozen právě kvůli podpisu Charty 77. Podle školského odboru svým podpisem znehodnotil výsledky společnosti za poslední roky. Jasný důkaz toho, že podpis mnohdy znamenal ztrátu zaměstnání. Tím spíše na tak exponovaných pozicích, jakými byla státní správa nebo právě školství.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Svědectví, ročník XIV, 1977, č. 53, s. 3, dostupné na www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

¹⁵⁶ Svědectví, ročník XIV, 1977, č. 53, s. 5-6, dostupné na www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

¹⁵⁷ Svědectví, ročník XIV, 1977, č. 53, s. 8-15, dostupné na www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

¹⁵⁸ Svědectví, ročník XIV, 1977, č. 53, s. 53, dostupné na www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

V dalším čísle pokračuje velmi podrobný výčet událostí, které následovaly po podpisu Charty. V květnu 1977 je pod ní podepsáno už 700 lidí. Svědectví se také zabývá smrtí Jana Patočky, filozofa a mluvčího Charty, který zemřel 13. března 1977 na mozkovou mrtvici, kterou utrpěl patrně následkem tvrdého výslechu na StB. Text mu na stránkách časopisu věnuje Zdeněk Pinc. Najdeme tu výčet jeho děl a přehled o jeho profesní i politické činnosti. Polemizuje také nad jeho smrtí a pozastavuje se nad její nedůstojností: „*Rádi bychom upozornili pouze na to, že Patočkova smrt uzavírá příběh jeho života způsobem, který nelze srovnávat s příběhem života a smrti Sókratovy.*“ Pinc poukazuje i na nedůstojnost Patočkova pohřbu, který rušily helikoptéry nebo hukot plochodrážních motocyklů.¹⁵⁹

Zajímavý je také článek „Nečekání na Godota“. Sepsal ho Josef Sládeček a hovoří se v něm o výrazných osobnostech disentu a duchovních vůdcích celé Charty 77. Autor na tomto místě jmenuje Jana Patočku a Václava Havla. Charta by bez těchto osob podle Sládečka nebyla tím, čím je. O Janu Patočkovi se zmiňuje jako o člověku, který „kazil mládež“, které předával svůj sokratovský pohled na svět a na realitu doby normalizace. Havlovy divadelní hry jsou pak surovou ukázkou mentality národa, který je nucen žít v komunismu. Je tu zmiňován i Havlův dopis směřovaný Gustávu Husákovi o stavu kultury a společnosti vůbec.¹⁶⁰

V čísle 55 z roku 1978 nechybí pravidelná rubrika Svědectví „Poznámky k událostem“. Právě rok 1978 je plný výročí: „*Kdo si potrpí na výročí a pochází ze země zvané Československo, přijde si letos na své. Šedesát let od založení republiky, čtyřicet let od její dezintegrace suchou cestou v jednom bavorském městě, třicet od jejího dalšího a katastrofálního poničení vlastními silami, deset od pražskojarního blýskání na časy, rok od vyhlášení Charty 77.*“ Tigrid tu připomíná osudové osmičky českého národa ve 20. století a pro další díly Svědectví slibuje podrobnější rozbor jednotlivých událostí. Toto konkrétní číslo je na počest prvního výročí Charty věnováno únoru 1948 a jeho historickým a mezinárodním souvislostem. Další čísla Svědectví jsou postupně

¹⁵⁹ Svědectví, ročník XIV, 1977, č. 54, s. 185-187, dostupné na www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

¹⁶⁰ Svědectví, ročník XIV, 1977, č. 54, s. 193-195, dostupné na www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

věnována dalších „osmičkovým“ výročím. Mnichovu 1938, Pražskému jaru 1968 nebo vzniku Československa 1918.¹⁶¹

6.6. Charta 77 pohledem Listů

Už v prvním čísle roku 1977 je patrné, že Charta bude ústředním tématem hned několika vydání Listů. Titulní strana začíná obrovským palcovým titulkem Charta 77. Hned v prvních řádcích článek odkazuje na Helsinskou konferenci a smlouvu podepsanou v roce 1975. Pakt, který zaručuje práva a svobody, přijalo také Československo: *„Jejich zveřejnění nám ale zároveň s novou naléhavostí připomíná, kolik základních občanských práv platí v naší zemi zatím – bohužel jen na papíře.“* V této souvislosti autor poukazuje zejména na článek 19 z prvního paktu, který zaručuje svobodu projevu. Je tu jmenován rovněž článek 13, který zajišťuje přístup ke vzdělání. Ten je ale možné dodržet pouze v případě, že platí článek 19. Druhá stránka charakterizuje podstatu celé Charty 77 a její poslání. Nejde jí prý o opoziční politickou moc. Její zástupci žádají pouze dialog a věcnou diskusi na téma svobody a lidských práv. Článek je posléze doplněn kompletním seznamem prvních signatářů.¹⁶²

Na dalších stránkách je Charta nazývána „novou etapou“. Občané už podle textu nechtějí jen vyčkávat, až jim budou udělena práva, která jsou dána ústavou a mezinárodními dohodami. *„(...) nevytyčují dalekosáhlé cíle a nekladou ultimata, ale navrhují konstruktivní dialog, ovšem s právem na kritiku a jiný názor.“* V tom je právě podle Listů největší síla Charty 77. Článek poukazuje na podobná hnutí v rámci východního bloku, například v NDR, Polsku i samotném Sovětském svazu. Taková uskupení jsou navíc poučenější díky zkušenostem z roku 1956 nebo 1968.¹⁶³

Podobně jako v případě Pražského jara, i Charta 77 (podle ohlasů otištěných v Listech) vzbudila velký zájem v zahraničí. A takové reakce zde objevujeme velmi často. Citují například ze švédského sociálně demokratického časopisu Tiden. Na jeho stránkách dokonce redaktoři plánovali velkou konferenci na podporu podobných iniciativ. Na

¹⁶¹ Svědectví, ročník XIV, 1977, č. 55, s. 331, dostupné na www.scriptum.cz/svedectvi [8.4. 2015]

¹⁶² Listy, č.1, únor 1977, s.1-3, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁶³ Listy, č.1, únor 1977, s.1-3, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

stránkách Tidenu bylo podle Listů dokonce otištěno plné znění dopisu Zdeňka Mlynáře, ve kterém informoval o stavu opozice za železnou oponou. Strana 33 nabízí pohled za hranice a formování opozičních sil v Německé demokratické republice. Na několika stránkách zde autor Adolf Müller předkládá detailní popis východoněmecké politické scény a akcí opozice.¹⁶⁴

Číslo 1 z roku 1977 předkládá také názor italské levice. Ta podle Listů v této době mění svůj pohled na dění ve východní Evropě. Zatímco dříve se zabývala samotnými represemi a potlačováním opozice, teď se postupně začíná zajímat o samotnou příčinu vzniku opozice. „*Na scéně vystupuje pouze dvojí autorita: stát-strana v úloze ochránce zákona a ideologické tradice a dokonce veřejné morálky (...)* Listy se v tomto bodě zamýšlí nad tím, že opozice v zemích východního bloku přestávají být jen výkřiky jednotlivců, které zasahují omezený počet lidí. Charta 77 dokazuje, že opoziční hnutí může mít celospolečenský dosah a mít vysokou formu organizace.¹⁶⁵ -43)

Druhé číslo z roku 1977 čtenářům nabídlo první bilanci Charty 77. Zdeněk Mlynář tu na několika stránkách dokument Charty charakterizuje a podrobně představuje. Nejdříve připomíná, co to vlastně Charta 77 je a co svojí činností sleduje. Poukazuje na problémy soudobé normalizované společnosti v Československu, které je dávana iluze klidu a svobody výměnou za účast na schůzích nebo prvomájových průvodech. Právě tuto skutečnost podle Mlynáře Charta 77 od základu mění. Článek odkazuje i na nucené podepisování rezolucí proti Chartě, které vyvolalo ještě větší společenské semknutí. Mlynář odhaluje i mezinárodní ohlasy na Chartu, které byly veliké. Už ji nepodporují pouze liberálně-demokratické proudy, ale i řada evropských komunistických stran. Ti všichni si podle Mlynáře důležitost Charty jasně uvědomují.¹⁶⁶

I dvojčíslo 3 a 4 z roku 1977 začíná tématem Charty 77. Opět, podobně jako v minulých vydáních, je tu demonstrován obrovský zájem veřejnosti a neustálé přibývání podpisů. Ten se podle Listů už zdvojnásobil. „*Záležitost Charty přerostla v jediný předpoklad demokracie a míru.*“ I následující článek nesoucí název „Heslo a cíl: izolovat“ pojednává o reakcích vládnoucí moci na stupňující se oblibu Charty. Její představitele

¹⁶⁴ Listy, č.1, únor 1977, s.16-34, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁶⁵ Listy, č.1, únor 1977, s.42-43, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

se státní aparát pokouší izolovat od zbytku společnosti. Zastrahování i cílené perzekuce byly podle článku v Československu běžnou praxí. Podle článku ale toto izolování mělo další, druhotný efekt. Zahleděnost na domácí politiku odřízla Československo od kontaktu s dalšími zeměmi. I těmi komunistickými. Listy otiskly i článek o projevu ministra vnitra Jaroslava Obziny na Vysoké škole politické. Jeho slova ostře směřují proti signatářům a považuje je za zástupce buržoazie. Článek je dalším důkazem, jak moc tehdejšímu vedení Charta vadila.¹⁶⁷

Na dalších stránkách je k vidění rozhovor se Zdeňkem Mlynářem na téma Charty 77. Ten poukazuje na fakt, že počet podpisů pod ní už není rozhodující. Text už totiž podle jeho slov oslovuje několikanásobný počet obyvatel, a to nejen z řad inteligence. Znění Charty se rozmnožuje a šíří po celé zemi. Její dosah tak podle Mlynáře není možné ani přesně zaznamenat. Kritizuje také věznění několika zástupců Charty a další represe vůči jejím sympatizantům. Odkazuje i na Helsinskou konferenci, která je podle rozhovoru dodnes platná a bohužel ve východní Evropě také často porušovaná.¹⁶⁸ (Listy číslo 3–4, červenec 1977, str. 21–23)

I v říjnovém čísle Listů z roku 1977 nacházíme četné zmínky o Chartě. Opět se zde objevují reakce ze zahraničí. Je tu zmiňován například postoj španělské komunistické strany, která po stáhnutí signatářů Charty rozvázala styky s československou KSČ. Generální tajemník KSŠ Santiago Carillo veřejně odsoudil okupaci Československa v roce 1968. Jeho rétorika ve francouzské televizi je velmi ostrá a Listy si toho velmi pozorně všímají. Je to další důkaz odporu evropské levice k československému režimu.¹⁶⁹ (Listy číslo 5, říjen 1977, str. 12)

Chartě 77 se věnují i mnohá další čísla Listů. Většinou jde o polemiky a neustálou kritiku normalizačního procesu v Československu. Téma přetrvává ještě mnoho let a důkladná analýza by bohatě přesáhla předpokládaný rozsah a hloubku bádání předepsanou pro diplomovou práci.

¹⁶⁶ Listy, č.2, květen 1977, s.1-5, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁶⁷ Listy, č.3-4, červenec 1977, s.1-4, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁶⁸ Listy, č.3-4, červenec 1977, s.21-23,dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

¹⁶⁹ Listy, č.5, říjen 1977, s.12, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [8.4.2015]

6.7. Reflexe Charty 77

V otázce Charty 77 jsou si oba časopisy velmi podobné. Zaměření článků zde nedává mnoho prostoru k nalezení výraznějších odlišností. Obě periodika se zaměřují i na zahraniční ohlasy Charty a reakce na ni. Tento pohled se oběma časopisům nabízel, neboť jak Tigris, tak Pelikán měli mnoho zahraničních přátel a kontaktů. I přes názorové rozdíly v případě Charty měli oba dva muži stejný cíl. A tím bylo obnovení demokracie v Československu a nastolení alespoň dílčího politického dialogu. Režim normalizačního Československa byl pro oba muže stejně nepřijatelný, a proto Chartu nerozdílně obhajují.

Jediný – ač formální – rozdíl můžeme spatřit v četnosti článků zaměřených na Chartu. A to hlavně díky rozdílné periodicitě obou děl. Zatímco Listy vycházely jako dvouměsíčník, Svědectví bylo vydáváno čtvrtletně. Pavel Tigris tak musel do jednotlivých čísel zařadit vyšší počet témat a Charta tak ve Svědectví dostávala o něco menší prostor než v Pelikánových Listech. Tento rozdíl ale považuji spíše za formální a vzhledem k periodicitě logický.

7. Závěr

Práce si kladla za svůj cíl postihnout rozdíly Listů a Svědectví v klíčových otázkách novodobé československé historie. Obsahová analýza byla vytvořena na základě životopisných rozdílů jejich vydavatelů a role, kterou sehrávali v klíčových letech 1948 nebo 1968.

Rozdíly dvou exilových generací jsou po celou dobu souběžného vydávání Listů i Svědectví patrné. Vnímání roku 1968, Pražského jara a částečně i Charty 77 se u obou liší. Původní záměr věnovat se únoru 1948 jsem nakonec zapověděl. Obě periodika o komunistickém puči příliš nepíší. I když každé z jiného důvodu. Ve Svědectví je únor zmiňován málo, ale z článků je jasně znát negativní postoj k této události. Listy naopak o únoru nepojednávají téměř vůbec. Zatímco Jiří Pelikán byl po únoru velmi aktivní a podílel se na čistkách vysokých škol, Pavel Tigris byl v té době dávno za hranicemi. Oba muže mnohé spojovalo a přece byli tak rozdílní. Oba měli za války problémy kvůli

svému politickému smýšlení i původu a oba se během okupace skrývali. Rozdíl byl ale v rodinném zázemí, kde se střetávají dva světy. Pelikána přivedl starší bratr k myšlence komunismu. Pavel Tigríd byl zas vychován jako masarykovec a byly mu vštěpovány demokratické ideály první republiky.

Jejich osudy se tak de facto střetly až po srpnu 1968, kdy byl Pelikán za otevřenou podporu Pražského jara vyhozen z Československé televize a rozhodl se pro emigraci. Římské Listy i Svědectví v Paříži spolu poměrně živě spolupracovaly. Najednou je spojila společná zášť vůči normalizaci. V otázkách roku 1968 se ale nikdy neshodli. Pro Pelikána byl Alexander Dubček hrdina, který by měl dostat ještě jednu šanci a podporoval ho i v přelomovém roce 1989. Pro Pavla Tigrída byl socialismus s lidskou tváří mýtus, ve který nikdy neuvěřil. Socialismus podle něj není možné zreformovat. Hlavně díky tomuto pohledu a roku 1948 k sobě oba pánové nikdy úplně nenašli cestu, která by je přátelsky spojila. I přesto se vzájemně respektovali a oba dva zůstávají velkými osobnostmi československého exilu.

Zásadní rozpor se mezi oběma muži projevuje v jejich časopisech hlavně v otázce Pražského jara 1968. Pavel Tigríd ho považovat za pouhé gesto, které nemohlo v tehdejších podmínkách uspět. Jednak proto, že Moskva si takový novátorský a liberální přístup nenechá líbit a jednak proto, že i v rámci Československa působilo mnoho konzervativních sil, které žádné zásadní změny nechtěly povolit, i kdyby to mělo znamenat okupaci. Co je ale pro Pavla Tigrída typické, je jeho obecná nedůvěra k jakékoliv podobě reformy komunismu. Podle jeho slov je tento režim ve své podstatě stále stejný, bez ohledu na jeho formu nebo míru tolerance angažované veřejnosti. Svoboda slova a možnost svobodně vyjádřit své názory je od určité míry beztak nemožná. Právě proto Pavel Tigríd v Akční program a novou politickou garnituru nikdy nevkládá přehnané naděje. A od toho se odvíjí také jeho pohled na osobnost Alexandera Dubčeka, kterému opakovaně na stránkách Svědectví i ve svých knihách vytýkal velkou nerozhodnost a přílišnou naivitu při politických rozhodnutích.

Jiří Pelikán byl jakýmsi exilovým protipólem Pavla Tigrída, jakkoliv spolu jejich časopisy čile spolupracovaly. Pelikán totiž prošel úplně odlišnou výchovou. Starší bratr jej neomylně vedl k myšlenkám komunismu a z Jiřího Pelikána se po únoru 1948 stal jeden z nejzapálenějších mladých komunistů. Zásadní kapitolou jeho života byly

zejména čistky na vysokých školách, kde se podílel na kádrových prověrkách a mnoha lidem tak zabránil ve studiu. Převážně z politických důvodů. K této etapě svého života se později příliš nevracel. Byla to naopak vítaná munice pro jeho odpůrce a oponenty, kteří dobře věděli, kde je Pelikánova Achillova pata. Pelikán poté velmi hlasitě podporoval dění v roce 1968 a nové politické směřování Československa. A právě tato víra jej posléze donutila k odchodu z republiky. Komunisté tak Pelikána dostali za hranice až po dvaceti letech u moci. Až tehdy si uvědomil, jaký režim v Československu panuje.

Kde už se oba pánové shodují více, je pohled na Chartu 77. Pro Tigrida dokument znamená první skutečně reálný a celospolečenský pokus o změnu. Podle jeho slov zasahuje nejen inteligenci, ale mnohem širší vrstvy lidí i podniků. Podobně ho vnímá i Pelikán, pro něj je ale Charta pokračováním prosazování ideálů Pražského jara. Články věnované Chartě se tak ve Svědectví a Listech svým obsahem příliš neliší.

Příklad Svědectví a Listů poukazuje na určitou různorodost československého exilu a jeho vůdčích osobností. Jako autor doufám, že tato diplomová práce na příkladu Pavla Tigrida a Jiřího Pelikána ukázala odlišnosti dvou hlavních exilových proudů a že vyjasnila a shrnula osudy dvou klíčových mužů zahraničního protirežimního hnutí v kontextu klíčových událostí druhé poloviny dvacátého století v tehdejší Československu.

8. Summary

Work had as its goal to capture differences between Listy and Svědectví magazines on a base of key issues and moments of modern Czechoslovak history. Analysis was made on the basis of differences in their biographical dates and the role they have played in the key years of 1948 or, 1968.

Differences between two generations of exile throughout the simultaneous issuance of Listy and Svědectví are obvious. Perceptions of 1968, the Prague Spring and Charta 77 partially in both vary. Both periodicals of the communist revolution do not write too often. Although each for a different reason. Svědectví in February is mentioned a few,

but the articles are clearly known negative attitude to this event. Listy on the contrary, they do not deal in February hardly at all as well. While Jiri Pelikan in February was very active and was involved in the purges of universities, Pavel Tigrid at the time was long beyond. Many linked the two men, and yet they were so different. Both had problems during the war because of his political beliefs and backgrounds, and both were hiding during the occupation. The difference, however, was in a family background where two worlds collide. Pelikán's older brother brought him the idea of communism. Pavel Tigrid was raised as supporter of president Masaryk and he was indoctrinated with democratic ideals of the First Republic.

So their fates haven't met until August 1968, when was Pelikan ejected from the Czechoslovak television because of open support of the Prague Spring and decided to emigrate. Roman Listy and Svědectví in Paris lived quite together. With common resentment toward normalization. Both both men disagreed with each other in the question of year 1968. For the Pelikán was Alexander Dubcek a hero who should get one more chance and supported him even at the revolution of 1989. Tigrid was convinced that the socialism with a human face is a myth, in which he never believe it. According to him, socialism is not possible to reform. Mainly because of this view, and in their different roles in 1948 both men never quite find way to each other. But they still respected each other and both remained big personalities of Czechoslovak exile. A fundamental conflict between the two men reflected in their journals mainly on the question of the Prague Spring of 1968. Pavel Tigrid has it seen as a mere gesture which does not have chance to succeed. At first, because Moscow felt such an innovative and liberal approach as danger for regime and even within Czechoslovakia there were many conservative forces that have not allowed any changes like this. Even if it meant occupation. But what is typical for Pavel Tigrid is a general distrust of any kind of communism reform. In his words, this mode is basically the same, regardless of its form or degree of tolerance. Freedom of speech and the freedom to express own opinions is anyway impossible. That's why was Pavel Tigrid far away from supporting new political system. And since he also had his opinion on the personality of Alexander Dubcek. He repeatedly criticizing him on Svědectví because of his indecision and too much naivete in political decisions.

Jiří Pelikán was a kind of exile counterpart of Pavel Tigrid, whatever their cooperated together quitw often. Pelikán was growing differently. Older brother led him clearly to the ideas of communism and after February therefore Jiří Pelikán in 1948 became one of the most dedicated young communists. Crucial chapter of his life were especially purges at universities, where he participated in the inspections and prevent many people from the studies. Mainly for political reasons. He didn't remind this stage of his life very often. On the other side, it was a good ammo for his opponents and opponents who knew where his painful point is. Pelikán then very loudly promoted events in 1968 and a new political orientation of Czechoslovakia. And it is this belief led him finally forced to leave the country. The Communists and the Pelikán trusted in ideas of communism for twenty years. Suddenly, he realized what regime really rules in Czechoslovakia.

Where had both gentlemen agree more, is the view of Charter 77. For Tigrid document represents the first truly realistic and succesful attempt to change. In his texts, it affects not only educated people, but much wider amount of people, including workers in factories and the others. Pelikán feels it the same. For him, it is Charta continuation of the of the ideals of the Prague Spring. Articles devoted to the Charta in the Svědectví and Listy and their contents do not differ much.

Example of Svědectví and Listy points at a diversity of the Czechoslovak exile and its leaders. As an author, I hope that this thesis on the example of Pavel Tigrid and Jiří Pelikán demonstrated differences between two main exile streams and clarify and summarize the fate of two key men of foreign anti-regime movement in the context of the key events of the second half of the twentieth century in Czechoslovakia.

9. Seznam použitých zdrojů

BĚLINA, Pavel. *Dějiny země Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu.* Praha–Litomyšl: Paseka, 1992. 308 s., ISBN 80-85192-30-6

CACCAMO, F., Jiří Pelikán a jeho cesta za socialismem 20. století, Masarykova dělnická akademie, Praha 2008, 151 s. ISBN 978-80-7239-226-1

ČAPKA, F., LUNEROVÁ, J. 1948: *Vítězný únor; cesta k převratu*, 1. vyd., CPress, Brno 2012, 152 s., ISBN 978-80-264-0089-9

DIENSTBIER, J. a kol., *Srpen 1968*, 1.vyd., Práce, Praha 1990, 217 s., ISBN 80-208-0028-X

HAVLÍČEK, D. *Listy v exilu, Burian a Tichák*, Olomouc 2008, 904 s. ISBN 978-80-903687-7-4

KAPLAN, K., *Kořeny československé reformy 1968*, 2.sv., Doplněk, Brno 2002, 425 s., ISBN 80-7239-135-6

KAPLAN, K., *Kořeny československé reformy 1968*, 1. sv., Doplněk, Brno 2002, 326 s., ISBN 80-7239-061-9

KAPLAN, K., *Kronika komunistického Československa*, Barrister, Brno 2008, 776 s., ISBN 978-80-87029-31-2

KAPLAN, K., *Proměny československé společnosti 1948-1960*, ÚSD AV ČR, Praha 2007, 313 s., ISBN 978-80-7285-079-2

KOSATÍK, P., Tigris, poprvé, Mladá fronta, Praha 2013, 346 s. ISBN 987-80-204-2026-8,

KRÁKORA, P. a kol., Pražské jaro 1968, Epoque, Olomouc 2008, 280 s., ISBN 978-80-87027-78-3

PELIKÁN, J., Jiří Pelikán, OPS Občanský dialog, Praha 2003, 80 s.

PELIKÁN, J., Psáno z Říma, psáno ze Ženevy, Burian a Tichák, Olomouc 2013, 334 s., ISBN 978-80-87274-18-7

STROPNICKÝ, Martin: Myslet socialismus bez tanků : svoboda slova ve střed/tu zájmů československého roku 1968. Praha : Scriptorium, 2013. 160 s

TIGRID, P, Dnešek je váš, zítřek je náš, Vokno, Praha 1990, 157 s.

TIGRID, P., Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, XYZ, Praha 2013, 306 s, ISBN 978-80-7388-756-8

TIGRID, P., Marx na Hradčanech, Barrister & Principal, Brno 2001, 187 s., ISBN 80-85947-76-5

TIGRID, P., KOTYK, P., Mně se nestýskalo; rozhovory, 1. vyd., Gutenberg, Praha 2010, 157 s., ISBN 978-80-86349-41-1

TIGRID, P., Politická emigrace v atomovém věku, Prostor, Praha 1990, 137 s. ISBN 80-85190-00-1

VACULÍK, L., Vzpomínka po čtyřiceti letech, Srpen 1968, 40 let poté, Sb. textů, CEP, Praha 2008, ISBN 978-80-86547-64-0, 228 s.

Webové zdroje:

ČASOPIS AV ČR [online], dostupný: <http://abicko.avcr.cz/2008/4/04/prazske-jaro-1968.html>

LISTY, časopis vydávaný v Římě Jiřím Pelikánem (1971-1990) [online], dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna> [12.11.2014]

SVĚDECTVÍ, časopis vydávaný v Paříži Pavlem Tigridem (1956-1991) [online], dostupné na: <http://www.scriptum.cz/svedectvi/index.html>

ÚSTR [online], Medailony vedoucích funkcionářů KSČ, dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/rudolf-slansky>